

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

**Δράσεις στεγαστικής μέριμνας για τους αιτούντες άσυλο και τους
πρόσφυγες στην Ελλάδα των πολλαπλών κρίσεων**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γεωργία Ποπώλη 5122M004

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Νίκος Κουραχάνης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χρήστος Μπάγκαβος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χριστόφορος Σκαμνάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γεωργία Ποπώλη, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περίληψη

Το προσφυγικό ζήτημα και η ένταση των προσφυγικών ρευμάτων προς την Ευρώπη από το 2015 και έπειτα, ανέδειξαν τα διαχρονικά προβλήματα και τα ελλείμματα που διέπουν την πολιτική ασύλου. Η Ελλάδα, ως χώρα πρώτης υποδοχής, αποτελεί τον φορέα υλοποίησης των ευρωπαϊκών προσφυγικών πολιτικών, οι οποίες όπως αποδεικνύεται, λειτουργούν περισσότερο ως μέσο ακραίας εξαθλίωσης παρά ουσιαστικής κοινωνικοπολιτικής μέριμνας προς τους αιτούντες άσυλο. Η κάλυψη των στεγαστικών αναγκών χιλιάδων προσφύγων σε προσφυγικούς καταυλισμούς στους οποίους κυριαρχούν άθλιες συνθήκες διαβίωσης, αντικατοπτρίζει τη ψευδεπίγραφη κοινωνική ευαισθησία τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και του ελληνικού κράτους, αναφορικά με την ισότητα των προσφύγων στα ανθρώπινα δικαιώματα. Συγχρόνως, οι δράσεις στεγαστικής μέριμνας που προάγουν την αυτόνομη στέγαση σε διαμερίσματα, κρίνονται ως μειοψηφικές και βραχυπρόθεσμες, ακολουθώντας το γενικότερο πνεύμα εξευρωπαϊσμού στην παροχή κοινωνικής πρόνοιας. Η υπολειμματική κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών των προσφύγων, σε συνδυασμό με την εδραίωση αυστηρών μηχανισμών επιτήρησης στα εξωτερικά σύνορα της Ευρώπης, λειτουργούν αποτρεπτικά στο ενδεχόμενο νέων προσφυγικών ροών προς το εσωτερικό της. Με τον τρόπο αυτό, γίνεται κατανοητό πως οι αιτούντες άσυλο αντιμετωπίζονται περισσότερο ως απειλή παρά ως μια ευάλωτη κοινωνική ομάδα η οποία χρίζει θεσμικής προστασίας.

Λέξεις κλειδιά: Προσφυγικό Ζήτημα, Πολιτικές Στέγασης Προσφύγων, Προσφυγικοί Καταυλισμοί, Κοινωνικά Διαμερίσματα

Abstract

The refugee issue and the ongoing influx of refugee flows towards Europe since 2015, have highlighted the chronic problems and deficiencies that govern asylum policy. Greece, as the primary host country, needs to be the implementer of European refugee policies, which, as evidenced, function more as a mean of extreme destitution than substantial socio-political care for asylum seekers. The coverage of housing needs for thousands of refugees in camps, where inhuman living conditions prevail, reflects the superficial social sensitivity of both the European Union and the Greek state regarding refugees' equality in human rights. Simultaneously, housing care policies that promote autonomous housing in apartments are considered as minority and short-term, following the Europeanization in social welfare provision. The residual coverage of the human needs of refugees, combined with the establishment of strict monitoring at Europe's external borders, acts as a deterrent to the new refugee flows into Europe. Based on the above, it becomes evident that asylum seekers are perceived more as a threat than as a vulnerable social group deserving institutional protection.

Key Words: Refugee Crisis, Housing Policies, Refugee Camps, Social Housing

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
1. Η Σύμβαση της Γενεύης	10
1.2 Τα αντανακλαστικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη προσφυγική “απειλή”	12
1.3 Κανονισμός του Δουβλίνου	15
2. Τα βασικά σημεία που απορρέουν από τη Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας αναφορικά με το προσφυγικό.....	19
2.1 Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας με αφορμή τη Συμφωνία Ε.Ε - Τουρκίας και οι επιπτώσεις της στις στεγαστικές συνθήκες των προσφύγων	21
2.2 Ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των μεταναστευτικών πολιτικών της Ε.Ε ως αποτέλεσμα μιας γενικευμένης αντικοινωνικής παρέμβασης	25
3. Προσεγγίσεις στεγαστικών πολιτικών και η εφαρμογή τους στο προσφυγικό πεδίο	30
3.1 Η επίδραση των στεγαστικών υπηρεσιών στην ενδυνάμωση των ικανοτήτων του άστεγου	34
3.2 Οι παρεχόμενες στεγαστικές λύσεις και οι συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς υπό το πρίσμα της στεγαστικής κρίσης.....	37
3.3 Η επίδραση των στεγαστικών συνθηκών στις προοπτικές ευημερίας των αιτούντων άσυλο και προσφύγων	42
Μεθοδολογία.....	42
Συμπεράσματα	58
Βιβλιογραφία	62

Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η μελέτη του περιεχομένου των πολιτικών για την υποδοχή και στεγαστική υποστήριξη των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων, όπως αυτές επιβλήθηκαν από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και υιοθετήθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις από την περίοδο 2015 και έπειτα. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις εφαρμοσμένες στεγαστικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν. Κυρίως, θα αναλυθεί εκτεταμένα η περίπτωση των προσφυγικών δομών φιλοξενίας, όπως τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, τα hotspot, τα camps και οι Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές προσφύγων. Τα δεδομένα που αναμένεται να προκύψουν από την μελέτη του παραπάνω πλαισίου στεγαστικής φιλοξενίας των προσφύγων και αιτούντων άσυλο στους καταυλισμούς, πρόκειται να εξεταστούν συγκριτικά με τις στεγαστικές συνθήκες που επικρατούν στα κοινωνικά διαμερίσματα των στεγαστικών προγραμμάτων ESTIA και HELIOS.

Μέσω της μελέτης και της ποιοτικής διάκρισης των δύο βασικών στεγαστικών προσεγγίσεων, Housing First και Staircase of Transition (βλ. θεωρητικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας), που υιοθετήθηκαν κατά τη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα, θα επιχειρηθεί να αναδειχθούν οι μορφές κάλυψης των ευρύτερων στεγαστικών και βιοποριστικών αναγκών των ωφελούμενων. Σκοπός του εγχειρήματος αυτού, αποτελεί η ανάδειξη της υπολειμματικής οργάνωσης στεγαστικής φιλοξενίας που κυριαρχεί στους καταυλισμούς, αλλά και η αποτύπωση των συνεπειών που επιφέρει η μαζική στέγαση στην επικράτηση των άθλιων συνθηκών διαβίωσης χιλιάδων προσφύγων και αιτούντων άσυλο στα Hotspot των ελληνικών νησιών. Συγχρόνως, μέσω της πραγμάτευσης της περίπτωσης φιλοξενίας προσφύγων σε κοινωνικά διαμερίσματα του προγράμματος ESTIA, γίνεται μια προσπάθεια τεκμηρίωσης του εγχειρήματος πως η Housing First προσέγγιση και η αυτόνομη και εξατομικευμένη στέγαση των ωφελούμενων, καλύπτει ουσιαστικότερα το δικαίωμα στην αξιοπρεπή στεγαστική διαβίωση, το οποίο αποτελεί προϋπόθεση για την κάλυψη μιας σειράς ευρύτερων δικαιωμάτων και αναγκών.

Επίσης, κεντρικό άξονα της εργασίας πρόκειται να αποτελέσει η μελέτη της συνολικότερης φιλοσοφίας πολιτικής διαχείρισης του προσφυγικού προβλήματος από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Οι αξιακοί προσανατολισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετίζονται άμεσα με την ποιότητα των παρεχόμενων πολιτικών και τη διαχείριση ευάλωτων πληθυσμών στο προσφυγικό πεδίο (Scharpf, 2002 · Preece, 2009 · Geyer,

2013). Ο ανθρωποκεντρικός ρόλος των πολιτικών πρόνοιας της Ε.Ε τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς όπως παρατηρείται, στόχος δεν αποτελεί η προάσπιση των δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο (Βενιέρης, 2013). Αντιθέτως, η Ευρωπαϊκή Ατζέντα προωθεί όλο και περισσότερο αντικοινωνικές πρακτικές σε βάρος των προσφύγων (Κουραχάνης, 2019). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο αυστηρός συνοριακός έλεγχος και η επιβολή φυσικών και κοινωνικών περιορισμών στους πρόσφυγες που εισέρχονται σε ευρωπαϊκό έδαφος (Keady-Tabbal & Mann, 2023). Οι δεκάδες νεκροί πρόσφυγες στο Αιγαίο και η κτηνώδης μεταχείριση των παράτυπων μεταναστών από τις ελληνικές αρχές, επιβεβαιώνουν την τάση της Ε.Ε να επιβάλλει την γεωπολιτική της κυριαρχία απέναντι στην μεταναστευτική “απειλή” διασφαλίζοντας την ακεραιότητα της “Ευρώπης Φρούριο” (Torak, 2014).

Ο συγκεκριμένος τρόπος διαχείρισης του προσφυγικού από την Ε.Ε, σε συνδυασμό με τις κακές στεγαστικές συνθήκες που επικρατούν στους καταυλισμούς, μαρτυρά ένα χαρακτήρα παρέμβασης που επικεντρώνεται σε βιοπολιτικές και θανατοπολιτικές πρακτικές (Κουραχάνης, 2019). Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία υφίσταται συστηματική παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε βάρος των προσφύγων, μέσω του σωματικού και πνευματικού ευτελισμού τους (Mbembe, 2003 · Agamben, 2005 · Foucault, 2008). Συγχρόνως, η μαζική στέγαση σε ακατάλληλες για διαβίωση δομές, λειτουργεί ως μέθοδος εγκλεισμού και χωρικού και κοινωνικού ελέγχου των ακραία εξαθλιωμένων (Mbembe, 2003 · Speer, 2018). Οι παραπάνω πρακτικές, διαμορφώνουν ένα χαρακτήρα αποτροπής και απώθησης νέων προσφύγων από τα ευρωπαϊκά εδάφη (Montenegro & Pujol & Posocco, 2017). Ειδικότερα, η μελέτη της ελληνικής περίπτωσης παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον, καθώς ως χώρα πρώτης υποδοχής, αποτελεί τον δεσμοφύλακα των εξωτερικών συνόρων της Ευρώπης, από τον οποίο εφαρμόζεται η επιβολή της κυρίαρχης ευρωπαϊκής ιδεολογίας. Για τους λόγους αυτούς, τα κεφάλαια που ακολουθούν, πρόκειται να αναδείξουν ποικίλες διαστάσεις που άπτονται του ζητήματος της διαχείρισης του προσφυγικού προβλήματος διαχρονικά.

Ακόμη, κεντρικής σημασίας θα αποτελέσει η ανασκόπηση του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου γύρω από το ζήτημα της προσφυγικής κρίσης, μέσω της παρουσίασης των σημαντικότερων σημείων του. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί σε διεθνείς συμφωνίες, όπως η Σύμβαση της Γενεύης, ο κανονισμός του Δουβλίνου, η

Κοινή Δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας κ.α., με σκοπό την κατανόηση των νομικών διαστάσεων γύρω από τη μετανάστευση και το άσυλο αλλά και την ερμηνεία του τρόπου αντιμετώπισης των προσφυγικών ροών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Στη συνέχεια, επιχειρείται μια προσπάθεια σταδιακής αποδόμησης της ρητορικής των ευρωπαϊκών θεσμών σχετικά με την προστασία των προσφύγων σε καιρούς μεταναστευτικής κρίσης. Σκοπός αποτελεί η ανάδειξη της ψευδεπίγραφης κοινωνικής ευαισθησίας αλλά και η αποτύπωση των αντικοινωνικών πρακτικών της Ε.Ε σε βάρος των αιτούντων άσυλο.

Στη συνέχεια, θα βρεθεί στο μικροσκόπιο η ελληνική περίπτωση υποδοχής και φιλοξενίας προσφύγων στα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου. Ιδιαίτερη αναφορά θα πραγματοποιηθεί στις συνέπειες των τροποποιήσεων του συστήματος ασύλου, που προέβλεπαν τη δημιουργία κλειστών κέντρων κράτησης όπως hotspot και άλλων δομών προσωρινής φιλοξενίας. Θα γίνει εμβάθυνση, στους λόγους για τους οποίους η Κοινή Δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας αποτελεί ένα μέσο ακραίας εξαθλίωσης των αιτούντων άσυλο, εφαρμόζοντας αυστηρές πρακτικές συνοριακού ελέγχου και εξυπηρετώντας τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Ε.Ε. Βασική παράμετρος που πυροδοτεί την εξέλιξη αυτή και δίνει έμφαση στον αποτρεπτικό ρόλο των ευρωπαϊκών πολιτικών, αποτελεί η σταδιακή αναδιαμόρφωση του κράτους ευημερίας των χωρών της Ε.Ε και η φιλοσοφία του “εξευρωπαϊσμού” στην παροχή κοινωνικής πρόνοιας και άσκησης κοινωνικής πολιτικής (Preece, 2009). Οι συνέπειες του υπολειμματικού μοντέλου κοινωνικής παρέμβασης και ο αποσπασματικός χαρακτήρας των κοινωνικών παροχών στη διαχείριση του προσφυγικού, θα αποτελέσει επίσης κεντρικό προβληματισμό.

Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας, θα ακολουθήσει η διάκριση μεταξύ των δύο βασικών στεγαστικών προσεγγίσεων που προωθήθηκαν κατά τη στεγαστική αποκατάσταση των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητό το είδος της κοινωνικής παρέμβασης που υιοθετήθηκε, είναι αναγκαία η μελέτη της Housing First και Staircase of Transition προσέγγισης και των επιμέρους παροχών τους (Tsemberis & Eisenberg, 2000• Sahlin, 2005• Kourachanis, 2017). Κεντρική υπόθεση της διάκρισης αυτής, αποτελεί η εφαρμογή των ανωτέρω προσεγγίσεων στις παρεχόμενες στεγαστικές λύσεις για τους πρόσφυγες, όπως αυτές εφαρμόστηκαν μέσω του προγράμματος ESTIA, αλλά και της μαζικής στέγασης στους καταυλισμούς. Τα ποιοτικά κριτήρια τα οποία θα βρεθούν

στο επίκεντρο για την αξιολόγηση της εκάστοτε περίπτωσης στεγαστικής φιλοξενίας, είναι αφενός ο βαθμός επαρκούς στεγαστικής κάλυψης και αφετέρου η ικανοποίηση των ευρύτερων ανθρώπινων αναγκών.

Προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η καταγραφή, γίνεται χρήση των εργαλείων της ποιοτικής έρευνας, ακολουθώντας τη θεωρητική προσέγγιση των Capabilities της M. Nussbaum (2011). Κατ' ουσίαν, η ανάπτυξη συγκεκριμένων ικανοτήτων στα άτομα, αποτελεί βασικό στοιχείο κοινωνικής δικαιοσύνης και προσωπικής ευημερίας (Nussbaum, 2011). Οι παρεχόμενες στεγαστικές λύσεις για τους πρόσφυγες, χρειάζεται να διασφαλίζουν όχι μόνο ένα χωρικά προσδιορισμένο μέρος για φιλοξενία, αλλά πολύ περισσότερο, θα πρέπει να εγγυώνται αξιοπρεπείς στεγαστικές συνθήκες και επαρκής κάλυψη των ευρύτερων προσωπικών αναγκών των ωφελούμενων (O'Shaughnessy et al., 2021). Μέσα από έναν κατάλογο δέκα βασικών ικανοτήτων, όπως είναι η δυνατότητα απόκτησης σωματικής υγείας, ελευθερίας, έκφρασης συναισθημάτων κ.α., επιχειρείται να προσεγγιστεί η ποιότητα των παρεχόμενων στεγαστικών λύσεων αναφορικά με τον βαθμό κάλυψης των βαθύτερων αναγκών των προσφύγων.

Τέλος, μέσω των ερευνητικών ευρημάτων πραγματοποιείται μια επαλήθευση του θεωρητικού πλαισίου της εργασίας και του ισχυρισμού πως ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας των προνοιακών πολιτικών της Ε.Ε στη συνολικότερη διαχείριση του προσφυγικού, εντείνει τη δυσκολία κοινωνικής ενσωμάτωσης των προσφύγων (Kourachanis, 2018b). Το γεγονός αυτό, συμβαδίζει με τη γενικότερη τάση φιλελευθεροποίησης του τρόπου κοινωνικής παρέμβασης και της λογικής του “εξευρωπαϊσμού” της κοινωνικής πολιτικής (Preece, 2009). Ο οικονομοκεντρικός χαρακτήρας στην άσκηση πολιτικών πρόνοιας και η οικοδόμηση της Ευρώπης Φρούριο, θέτουν ως κύρια προτεραιότητα της Ε.Ε, την ενίσχυση των μηχανισμών συνοριακού ελέγχου, επιδιώκοντας με αυτόν τον τρόπο την αποτροπή νέων προσφυγικών ροών (Kaunert, 2018). Με τον τρόπο αυτό, η Ε.Ε δείχνει την καχυποψία της απέναντι στον προσφυγικό πληθυσμό, για τον οποίο ακολουθεί πολιτικές ελάχιστης δυνατής παρέμβασης, που συμβάλουν μόνο στην αποφυγή του πρόωγου θανάτου των αιτούντων άσυλο (Mulkens, 2017).

1. Η Σύμβαση της Γενεύης

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου γύρω από το ζήτημα της προσφυγικής κρίσης, τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και στην Ελλάδα. Κεντρικής σημασίας θα αποτελέσουν διεθνείς συμφωνίες, όπως η Σύμβαση της Γενεύης, ο Κανονισμός του Δουβλίνου, η Κοινή Δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας κ.α., με σκοπό την ολοκληρωμένη ανάγνωση και κατανόηση του νομικού πλαισίου που διέπει κεντρικές έννοιες, όπως ο όρος “πρόσφυγας”, αλλά και την ερμηνεία της συνολικότερης διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η Σύμβαση της Γενεύης η οποία υπεγράφη το 1951, αποτέλεσε το αποτύπωμα των διαπραγματεύσεων μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, καθορίζοντας το καθεστώς των προσφύγων. Στη συνέχεια, η σύμβαση επεκτάθηκε, με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 καθώς επίσης και με το καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ, όπου και διαμορφώθηκε ο γενικός ορισμός που προσδιορίζει την έννοια του πρόσφυγα στο διεθνές δίκαιο. Ακόμη, καθορίζεται με σαφήνεια πως τα κράτη τα οποία έχουν υπογράψει τη σύμβαση, οφείλουν να παραχωρήσουν νομική προστασία καθώς και ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα στον εκάστοτε πρόσφυγα. Η Ελλάδα, προχώρησε σε κύρωση της Σύμβασης της Γενεύης με το Νομοθετικό Διάταγμα 3989/1959¹ καθώς και του Πρωτοκόλλου της Ν. Υόρκης του 1967 με τον Αναγκαστικό Νόμο 389/1968².

Βάσει της παρούσας σύμβασης, ορίζεται ότι *«πρόσφυγας είναι ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος, συνεπεία βάσιμου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας ή ο ιθαγενής ο οποίος, βρισκόμενος εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του για τους ίδιους προαναφερθέντες λόγους, δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν»*.

¹ Νομοθετικό Διάταγμα 3989/1959 - ΦΕΚ 201/Α/26-9-1959. Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomothetiko-diatagma-3989-1959.html>

² Αναγκαστικός Νόμος 389/1968 - ΦΕΚ 125/Α/4-6-1968. Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/anagkastikos-nomos-389-1968-phek-125-a-4-6-1968.html>

Επιπροσθέτως, μια ακόμη σημαντική διάταξη, αποτελεί η καθιέρωση της αρχής της μη επαναπροώθησης (non-refoulement) ενός πρόσφυγα, σε χώρα όπου η ζωή, η ελευθερία και τα δικαιώματά του ενδέχεται να κινδυνεύουν, λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής ομάδας, πολιτικών πεποιθήσεων κ.α. (Goodwin – Gill, 2017). Ουσιαστικά, πρόκειται για μια αρχή, η οποία αποτελεί πλέον κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου και απαγορεύει στα κράτη να προχωρούν σε παράνομες απελάσεις προσφύγων. Ακόμη, είναι σκόπιμο να αναφερθεί πως για την εφαρμογή της συγκεκριμένης αρχής, δεν απαιτείται η αναγνώριση του προσφυγικού καθεστώτος ή η νόμιμη διαμονή στη χώρα, ή η εκκίνηση της διαδικασίας χορήγησης ασύλου³ (Ελευθεριάδου, 2017). Αντιθέτως, η αρχή εφαρμόζεται και σε πρόσωπα τα οποία δεν φέρουν τις προϋποθέσεις του πρόσφυγα, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης.

Ωστόσο, όσον αφορά την αρχή της μη επαναπροώθησης, προκύπτει μια πολύ βασική αντίφαση. Αυτό το οποίο προωθήθηκε με τον κανονισμό του Δουβλίνου, όπως αναφέρεται και στη συνέχεια, ήταν η πρόβλεψη περί επιστροφής των προσφύγων και μεταναστών στο πρώτο κράτος υποδοχής. Ουσιαστικά, εάν ο πρόσφυγας είχε μετακινηθεί σε κάποια άλλη χώρα της Ε.Ε, τότε θα έπρεπε να εκκινήσουν οι διαδικασίες επιστροφής του στην χώρα πρώτης εισόδου, με την λογική ότι αυτή αποτελεί ασφαλές μέρος (Χριστόπουλος, 2023). Η παρούσα πρόβλεψη εισάγει μια ρωγμή στη Σύμβαση της Γενεύης, βάση της οποίας απαγορεύονται τέτοιου είδους μετακινήσεις. Το ζήτημα που προκύπτει, είναι το εάν τα κράτη της νότιας Ευρώπης, αποτελούν ασφαλείς ή όχι χώρες. Η περίπτωση της υπόθεσης “M.S.S κατά Ελλάδας και Βελγίου”⁴, αποτελεί ένα στοχαστικό παράδειγμα και συγχρόνως ντοκουμέντο αναφορικά με τις απάνθρωπες συνθήκες κράτησης και μεταχείρισης των μεταναστών σε Ευρωπαϊκό έδαφος.

Συνεπώς, καθίσταται σαφές πως παρά τις αξιώσεις όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων, όπως διατυπώνονται στη Σύμβαση της Γενεύης, η Ε.Ε παρουσιάζει ένα κατ'επίφασιν σχέδιο δράσης για την προστασία τους

³ Expressis Verbis Law Journal. Προσφυγικό ζήτημα: Αρχή της μη επαναπροώθησης, άσυλο και δεσμεύσεις της Ελλάδας από το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.lib.auth.gr/XVLaw/article/view/5888/5636>

⁴ ΕΔΔΑ. Υπόθεση M.S.S. Κατά Βελγίου και Ελλάδας. Ανακτήθηκε από: www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4fb219ab2

εν καιρώ μεταναστευτικής κρίσης. Στην πραγματικότητα αυτό το οποίο πραγματοποιείται, και θα επιχειρηθεί να αναλυθεί στα επόμενα κεφάλαια, είναι η εκμετάλλευση των αναξιοπαθούντων προσφύγων με σκοπό την περεταίρω ενίσχυση των εσωτερικών συνόρων της Ευρώπης. Το εύρος και η ερμηνεία των αντικοινωνικών πολιτικών που επέτυχε η Ε.Ε από το 2015 και έπειτα, μέσω της πρακτικής των παράνομων επαναπροωθήσεων και της άσκησης σωματικής και ψυχολογικής βίας σε βάρος των προσφύγων, δηλώνει με άμεσο τρόπο πως κύριο μέλημα της Ένωσης είναι η διασφάλιση της γεωπολιτικής της εξουσίας και δευτερευόντως η εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης των προσφύγων (Topak, 2014).

1.2 Τα αντανakλαστικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη προσφυγική “απειλή”

Το προσφυγικό ζήτημα και η ένταση των προσφυγικών ρευμάτων προς την Ευρώπη από το 2015 και έπειτα, ανέδειξε τα διαχρονικά προβλήματα και τα ελλείμματα που διέπουν την πολιτική ασύλου. Η Ελλάδα, ως χώρα πρώτης υποδοχής, αποτελεί τον φορέα υλοποίησης των ευρωπαϊκών προσφυγικών πολιτικών, οι οποίες όπως αποδεικνύεται, λειτουργούν περισσότερο ως μέσο ακραίας εξαθλίωσης παρά ουσιαστικής κοινωνικοπολιτικής μέριμνας προς τους αιτούντες άσυλο. Η κάλυψη των στεγαστικών αναγκών χιλιάδων προσφύγων σε προσφυγικούς καταυλισμούς στους οποίους κυριαρχούν άθλιες συνθήκες διαβίωσης, αντικατοπτρίζει τη ψευδεπίγραφη κοινωνική ευαισθησία τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και του ελληνικού κράτους, αναφορικά την ισότητα των προσφύγων στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ήδη από το 2015, ξεκίνησαν να ακούγονται έντονα στο δημόσιο διάλογο φράσεις όπως, “Ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση” και “προσφυγική πρόκληση”, γεγονός που απαιτούσε τα άμεσα αντανakλαστικά των ευρωπαϊκών θεσμών και των εγχώριων κρατικών μηχανισμών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Βασικές δίοδοι με προορισμό χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτέλεσαν η Μεσόγειος θάλασσα καθώς και η Νοτιοανατολική Ευρώπη, μέσω των οποίων χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες, μετακινήθηκαν προκειμένου να διεκδικήσουν καθεστώς ασύλου (Makri, 2022). Το Ευρωπαϊκό έδαφος είχε ήδη αρχίσει να καταγράφει αυξημένη μετανάστευση ήδη από το 2010, ωστόσο πέντε χρόνια αργότερα, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, ο αριθμός των αιτούντων άσυλο άγγιξε το

1.216.860⁵ (Eurostat, 2023). Οι προσφυγικές ροές προέρχονταν κυρίως από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ασίας, όπως η Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν⁶, υποκινούμενες κατά κύριο λόγο από επεκτατικούς, οικονομικούς και θρησκευτικούς λόγους, αλλά και του αφιλόξενου κλίματος που είχε κυριαρχήσει στις περιοχές αυτές (Πράγια, 2019). Μέχρι και το τέλος του 2022, υπολογίζεται ότι ο συνολικός αριθμός των επισήμως καταγεγραμμένων αιτούντων άσυλο, έφτασε στα 6.034.985 (Eurostat, 2023).

Με βάση τα επίσημα στοιχεία σχετικά με τον όγκο των προσφυγικών ροών, γίνεται αντιληπτό, πως ο εκτοπισμός δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων από τον τόπο τους και η άφιξη τους στο Ευρωπαϊκό έδαφος, λαμβάνει τα χαρακτηριστικά μιας ανεπανάληπτης ανθρωπιστικής κρίσης (Bousiou, 2020). Δεδομένου του γεγονότος ότι η Μεσόγειος θάλασσα αποτέλεσε το βασικό πέρασμα προς την Νότια Ευρώπη, πρόσφυγες και μετανάστες στοιβαγμένοι σε βάρκες και με ελλιπή σωστικά μέσα, έβαζαν σε κίνδυνο τη ζωή τους με σκοπό να διασχίσουν το Αιγαίο (Topak, 2014). Η πλειοψηφία των ροών, προέρχονταν από Τουρκικό έδαφος, έχοντας ως προορισμό τα νησιά του βορειανατολικού Αιγαίου όπως Χίο, Λέσβο, Σάμο αλλά και την Κώ. Κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, πολλοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, ενώ άλλοι δηλώθηκαν ως αγνοούμενοι (Χρηστέα, 2018). Η ανθρωπιστική κρίση, έχει πλέον “χτυπήσει” την πόρτα της Ευρώπης, με τις χώρες εισόδου, όπως την Ελλάδα και την Ιταλία, να επωμίζονται το μεγαλύτερο μέρος του βάρους της διαχείρισης των προσφυγικών ρευμάτων (Park, 2015).

Είναι σαφές, πως η Ευρωπαϊκή Ένωση κλήθηκε να διαχειριστεί ένα πολύ μεγάλο φορτίο των συνεπειών της προσφυγικής κρίσης, την οποία η ίδια δημιούργησε, κάτι για το οποίο, όπως αποδείχθηκε κατά τα επόμενα χρόνια, ήταν ανέτοιμη και όχι επαρκώς προετοιμασμένη (Kalogeraki, 2020). Στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, βρίσκονται οι πολιτικές επιλογές που ακολούθησε τόσο η Ε.Ε, όσο και η Ελλάδα ως προς την

⁵ Eurostat. Annual asylum statistics. Ανακτήθηκε από:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=558844&fbclid=IwAR1gP4r-iNBKsU4VTmDmyvTkBYIp3ANIMNnUq8YBLxJbIVlIgtab0I3TcQE

⁶ Pew Research Center. Number of refugees to Europe surges to record 1.3 million in 2015. Ανακτήθηκε από:
<https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>

διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος, αναφορικά με την κάλυψη των βασικών αναγκών των προσφύγων για επαρκή στέγαση, ασφάλεια και διαβίωση. Το πλαίσιο υποδοχής το οποίο συγκροτείται, παίζει καθοριστικό ρόλο ως προς την επάρκεια των στεγαστικών συνθηκών.

Υπό το βάρος των συγκυριών αυτών, η σύνδεση πολιτικού και νομικού πλαισίου με σκοπό την εξεύρεση βιωσιμότερων λύσεων ως προς τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος, κρίνεται επιβεβλημένη (Χρηστέα, 2018). Παρ' όλα αυτά, χρειάζεται να ληφθεί υπόψιν, πως κεντρικές έννοιες όπως “ανθρώπινα δικαιώματα”, “ανθρώπινη αξιοπρέπεια”, “αλληλεγγύη” κ.α. συχνά πλαισιώνουν κατ'επίφασιν τις οργανωμένες ευρωπαϊκές πολιτικές, οι οποίες στην πράξη στοχεύουν περισσότερο στην προστασία των ευρωπαϊκών συνόρων και του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής, παρά στη διασφάλιση της προστασίας των αναξιοπαθούντων προσφύγων και μεταναστών. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ανθρώπινες αξίες δεν βρίσκουν πάντοτε αντίκρισμα μέσα από τις εφαρμοσμένες πολιτικές της Ε.Ε. Με τον τρόπο αυτό, το προσφυγικό ζήτημα, αντιμετωπίζεται περισσότερο ως απειλή, παρά ως επείγουσα ανάγκη (Βασιλάκη, 2022, σ. 74).

Με την ένταση των προσφυγικών ροών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στις 20 Απριλίου του 2015, παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης⁷ δέκα σημείων για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης. Το σχέδιο αυτό, υποστηρίχθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών και Εξωτερικών, ενώ έγινε αποδεκτό και από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Σκοπός, ήταν η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής ατζέντας, σχετικά με αντιμετώπιση των άμεσων προκλήσεων που είχαν δημιουργηθεί εξ αιτίας της προσφυγικής κρίσης, αλλά επίσης και η καταπολέμηση των δομικών αδυναμιών της ισχύουσας πολιτικής για τη μετανάστευση και τη χορήγηση ασύλου (EUR-Lex, 2015).

Μεταξύ των άλλων, μερικά από τα βασικά μέτρα τα οποία προωθούνταν μέσω του παρόντος σχεδίου, ήταν η αύξηση των οικονομικών πόρων σχετικά με την ενίσχυση των επιχειρήσεων στη Μεσόγειο. Επίσης, αποφασίστηκαν μέτρα, με σκοπό τον εντοπισμό των λαθρεμπόρων και διακινητών, καθώς και ενισχύθηκαν οι κοινές επιχειρήσεις τύπου “JOT (Joint Operation Team) MARE”, “Ποσειδών” κλπ, των

⁷ Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το συμβούλιο, την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης για τη μετανάστευση. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52015DC0240>

οργανισμών Frontex, Europol κ.α. Ακόμη, ελήφθησαν αποφάσεις σχετικά με την επεξεργασία των αιτήσεων ασύλου σε Ελλάδα και Ιταλία υπό την αιγίδα της EASO (European Union Agency for Asylum), αλλά και τονίστηκε η υποχρεωτικότητα λήψης των δακτυλικών αποτυπωμάτων των αιτούντων άσυλο. Εξετάστηκαν ακόμη μέτρα αναφορικά με τη δημιουργία μηχανισμού μετεγκατάστασης των προσφύγων σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης⁸.

Από τα παραπάνω μέτρα τα οποία προωθήθηκαν στις αρχές της κρίσης διαχείρισης του προσφυγικού, γίνονται κατανοητές οι στοχεύσεις της Ε.Ε και των θεσμών σχετικά με τη διαχείριση του προσφυγικού. Είναι εμφανές ότι τα αντανakλαστικά της Ε.Ε αφορούν περισσότερο τη διασφάλιση της ακεραιότητας του Ευρωπαϊκού εδάφους από εξωτερικές απειλές, παρά τη δημιουργία ενός δίκτυ προστασίας για την ασφάλεια των προσφύγων και μεταναστών, μέσω της παροχής των αναγκαίων αγαθών για επιβίωση.

1.3 Κανονισμός του Δουβλίνου

Ο κανονισμός του Δουβλίνου, αποτελεί μια ευρωπαϊκή νομοθεσία, βάση της οποίας, καθορίζονται τα κριτήρια σχετικά με τον επιμερισμό της ευθύνης για την επεξεργασία των αιτήσεων ασύλου και τη δυνατότητα χορήγησης διεθνούς προστασίας, ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Η σύμβαση του Δουβλίνου, αρχικά τέθηκε σε ισχύ το 1997, ως μια συμφωνία ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε⁹, η οποία βασίζεται στις αρχές της αλληλεγγύης και της συνεργασίας.

Βάσει της παρούσας σύμβασης, ορίζεται στο άρθρο 2,¹⁰ πως η αίτηση για παροχή ασύλου, εξετάζεται από ένα και μόνο κράτος μέλος της Ε.Ε, το οποίο ορίζεται αναφορικά με κάποια συγκεκριμένα κριτήρια. Μεταξύ των άλλων είναι, η ύπαρξη άδειας διαμονής του αιτούντα η οποία εκδόθηκε στο συγκριμένο κράτος μέλος, αλλά και η είσοδος του αιτούντα σε συγκεκριμένη χώρα που την καθιστά

⁸ Reporter. E.E: Τα 10 σημεία του σχεδίου δράσης για το μεταναστευτικό. Ανακτήθηκε από: <https://www.reporter.gr/Diethnh/Diethneis-Eidhseis/259152-EE-Ta-10-shmeia-toy-schedioly-drashs-gia-to-prosfygiko>

⁹ Σύμβαση περί καθορισμού του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου η οποία υποβάλλεται σε ένα από τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων - Σύμβαση του Δουβλίνου. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A41997A0819%2801%29>

¹⁰ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 604/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604>

αρμόδια για την εξέταση της χορήγησης ασύλου. Κατά βάση, η χώρα πρώτης εισόδου είναι εκείνη η οποία είναι αρμόδια για τη διευθέτηση ζητημάτων που αφορούν το άσυλο, ενώ παράλληλα η χώρα δεν δύναται να διαφύγει της υποχρέωσης αυτής, ακόμη κι αν ο αιτών αναζητήσει άσυλο σε άλλο κράτος. Ουσιαστικά, η παρούσα διάταξη, επιβαρύνει ιδιαίτερα τις χώρες πρώτης γραμμής, όπως την Ελλάδα και την Ιταλία, ενώ συγχρόνως, η όλη διαδικασία χορήγησης ασύλου καθίσταται μη βιώσιμη τόσο για τα κράτη, όσο και για τους ίδιους τους πρόσφυγες και μετανάστες (Høglund, 2017).

Στη συνέχεια, υιοθετήθηκε το 2003¹¹, ο κανονισμός Δουβλίνο II, τροποποιώντας με αυτόν τον τρόπο την ισχύουσα σύμβαση του Δουβλίνου. Η παρούσα αλλαγή ίσχυσε για όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε, πλην της Δανία. Ουσιαστικά, ο προσδιορισμός της αρμόδιας χώρας για την επεξεργασία των αιτήσεων ασύλου, ακολουθεί κάποια βασικά κριτήρια. Βασική προϋπόθεση αποτελεί η οικογενειακή ενότητα, βάσει της οποίας, η αρμοδιότητα χορήγησης ασύλου παραπέμπεται σε χώρα στην οποία κατοικούν συγγενικά πρόσωπα του αιτούντος. Επίσης παραμένουν σε ισχύ οι όροι σχετικά με την άδεια παραμονής και την κατοχή VISA, όπου το κράτος το οποίο τα παρείχε, είναι αρμόδιο για την εξέταση χορήγησης ασύλου (Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 343/2003). Συγκεκριμένα, αυτό το οποίο πραγματοποιείται είναι η άνιση κατανομή του βάρους της διαχείρισης των μεταναστευτικών ρευμάτων ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε. Τα κράτη τα οποία επιβαρύνονται περισσότερο, αποτελούν κυρίως χώρες του Ευρωπαϊκού νότου όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Μάλτα, η Ισπανία κλπ, καθώς σύμφωνα με την Ε.Ε, θεωρούνται ασφαλείς ζώνες (Χριστόπουλος, 2023).

Ωστόσο, κατά τα επόμενα χρόνια, σταδιακά καταρρίπτεται το τεκμήριο ότι τα κράτη πρώτης υποδοχής αποτελούν ασφαλείς χώρες. Το γεγονός αυτό, επιβεβαιώνεται μέσα από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹² και του Δικαστηρίου της Ε.Ε¹³, καθώς έγιναν γνωστές

¹¹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 343/2003 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 18ης Φεβρουαρίου 2003. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R0343>

¹² ΕΔΔΑ. Υπόθεση M.S.S. Κατά Βελγίου και Ελλάδας. Ανακτήθηκε από: www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4fb219ab2

¹³ ΔΕΕ. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2011. Ανακτήθηκε από:

οι διαχρονικές πρακτικές που ακολουθούσαν κράτη όπως η Ελλάδα, το Βέλγιο κλπ, σχετικά με την καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των προσφύγων και μεταναστών και της άθλιας μεταχείρισής τους. Επιπροσθέτως, όπως έγινε γνωστό μέσω των αποφάσεων, η Ελλάδα αρνούνταν να συμμορφωθεί στις υποχρεώσεις που όριζε ο κανονισμός του Δουβλίνου, με αποτέλεσμα τη μη εφαρμογή της νομοθεσίας σχετικά με τα θέματα ασύλου. Οι παραπάνω ενέργειες, καθώς και η απάνθρωπη μεταχείριση των μεταναστών, μέσα από διαδικασίες παράνομης κράτησης και άθλιων συνθηκών διαβίωσης, όπως περιγράφονται αναλυτικά από το ΕΔΔΑ, αντιβαίνουν το άρθρο 4 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε και του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Καλοπούλου, 2021). Η δυστοπία αναφορικά με την αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση γενικότερα, ώθησαν τον Αφγανό μετανάστη Κο Μ.Σ.Σ, να προσφύγει στη δικαιοσύνη διεκδικώντας ασφαλιστικά μέτρα κατά Βελγίου και Ελλάδας.

Είναι εμφανές, πως ο κανονισμός του Δουβλίνου αντιμετωπίζει ποικίλες δυσλειτουργίες και ασάφειες ως προς το περιεχόμενο. Αφενός γίνεται λόγος για δικαιότερη κατανομή των βαρών και της ευθύνης των μεταναστευτικών ροών μεταξύ κρατών μελών της Ε.Ε, αφετέρου, είναι ευδιάκριτο από τα υπάρχοντα στοιχεία, ότι κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται στην πράξη. Αντιθέτως, το κριτήριο ότι η χώρα πρώτης εισόδου είναι εκείνη η οποία υποχρεούται να εξετάσει την αίτηση ασύλου, ουσιαστικά μεταθέτει την συνολική ευθύνη στις χώρες του Ευρωπαϊκού νότου (Armstrong, 2020). Κατ' αυτόν τον τρόπο, εντοπίζεται μια πρωτοφανής αδυναμία των χωρών αυτών να αντιμετωπίσουν τις ροές από τρίτες χώρες, καθώς οι δυνατότητες τους είναι περιορισμένες. Άμεσα θύματα, αποτελούν οι δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες, οι οποίοι στοιβάζονται κατά εκατοντάδες σε κλειστά κέντρα κράτησης, σε ανθυγιεινές και απάνθρωπες συνθήκες.

Το παρόν γεγονός, καθώς και η καταναγκαστική παραμονή των προσφύγων στη χώρα εισόδου, παρά τη θέλησή τους, οδηγεί σε φαινόμενα αποφυγής επίσημης καταγραφής τους, καθώς και μη υποβολής αιτήσεων ασύλου από μέρους τους. Σκοπός, αποτελεί η διεκδίκηση αίτησης ασύλου σε άλλο κράτος μέλος της Ε.Ε. Παρ' όλα αυτά, η παρούσα συνθήκη εγκυμονεί μεγάλους κινδύνους για την ασφάλεια και

την ακεραιότητα των μεταναστών, καθώς προκειμένου να μην γίνουν αντιληπτοί από τις τοπικές αρχές, συχνά καταφεύγουν σε επικίνδυνες ενέργειες (Καλοπούλου, 2021).

Μέσω του κανονισμού του Δουβλίνου II, έγιναν περισσότερο ορατές οι διαχρονικές δυσλειτουργίες της πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο που εφαρμόζε έως τότε η Ε.Ε¹⁴. Για πρώτη φορά παρατηρήθηκε ένας πολύ μεγάλος αριθμός αιτήσεων ασύλου στο εσωτερικό της Ευρώπης, γεγονός που ενίσχυσε τον έλεγχο εντός των συνόρων της. Ακόμη, επιβεβαιώνεται με άμεσο τρόπο, πως οι στοχεύσεις των εφαρμοσμένων πολιτικών της Ε.Ε, δεν αποσκοπούν σε μια περισσότερο ολιστική παρέμβαση με στόχο την ενσωμάτωση των προσφύγων στα κράτη μέλη. Αντιθέτως, επιτυγχάνεται άνισος επιμερισμός της ευθύνης, με χώρες όπως Ελλάδα και Ιταλία να επιβαρύνονται περισσότερο, ενώ χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες διαβιούν σε άθλιες συνθήκες (Κουραχάνης, 2019).

Με την εκδήλωση αυτών των εξελίξεων, η αναθεώρηση του κανονισμού κρίθηκε επιβεβλημένη. Η αναθεώρηση, επετεύχθη με τον κανονισμό του Δουβλίνου III¹⁵, στον οποίο ορίζεται μεταξύ των άλλων, ότι η αίτηση ασύλου των υπηκόων τρίτης χώρας ή των απάτριδων ατόμων, δύναται να εξεταστεί από κάθε κράτος μέλος της Ε.Ε. Επομένως, η χώρα πρώτης υποδοχής, απαλλάσσεται από την υποχρεωτικότητα εξέτασης των αιτήσεων ασύλου, εκτός κι αν ο πρόσφυγας εισήλθε στη χώρα με παράτυπο τρόπο. Στην περίπτωση αυτή, το εκάστοτε κράτος, είναι αρμόδιο για την υποδοχή των ατόμων και τον έλεγχο των αιτήσεων (Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 604/2013).

Παρ' όλα αυτά, με την κορύφωση της προσφυγικής κρίσης το καλοκαίρι του 2015, κατέστη σαφές, πως ο ανθρωπιστικός λόγος και οι βαρύγδουπες δηλώσεις της Ε.Ε περί αλληλεγγύης και διασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών για του χιλιάδες πρόσφυγες, όπως περιγράφονται στην Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Ατζέντα, δεν εφαρμόζονται απαραίτητα και στην πράξη. Αντιθέτως, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αντικοινωνικές πολιτικές της Ε.Ε ή πιο συγκεκριμένα οι εκτεταμένες

¹⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μεταρρύθμιση του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου και προώθηση των νόμιμων οδών προς την Ευρώπη. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0197&from=EL>

¹⁵ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 604/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=en>

βιοπολιτικές πρακτικές σε βάρος των προσφύγων εντός των δομών φιλοξενίας (Kourachanis, 2018).

Παρά τις συνεχείς αναθεωρήσεις του κανονισμού του Δουβλίνου, και τις αναδιατυπώσεις αναφορικά με τον καθορισμό της αρμόδιας για τη διευθέτηση του ζητήματος χώρας, η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει μια πρωτοφανή για τα δεδομένα της εποχής και τις δυνατότητές της, πρόκληση. Συγχρόνως, η χώρα με τη σειρά της μετατόπισε την ευθύνη και το συνολικό βάρος του όγκου των μεταναστευτικών ροών κατά κύριο λόγο στα νησιά του βορειοανατολικού αιγαίου, Λέσβο, Χίο και Σάμο με τη δημιουργία πρόχειρων καταλυμάτων σε κλειστές δομές φιλοξενίας τύπου Camps και Hotspots, στις οποίες κυριαρχούσαν άθλιες συνθήκες διαβίωσης (Ρουμελιώτης, 2020). Αντιμέτωποι με τα ακραία καιρικά φαινόμενα, όσοι μετανάστες κατάφεραν να επιβιώσουν διασχίζοντας το Αιγαίο, βρέθηκαν εγκλωβισμένοι, παρά τη θέλησή τους, στα ελληνικά νησιά. Ουσιαστικά, η Ε.Ε, αυτό το οποίο επέτυχε με τον κανονισμό του Δουβλίνου, ήταν η θωράκιση των κρατών του ευρωπαϊκού βορρά απέναντι στην μεταναστευτική “απειλή”, με τους χιλιάδες αιτούντες άσυλο που αναζητούν καταφύγιο υπό το καθεστώς του πρόσφυγα σε χώρες όπως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Σουηδία κλπ, να εγκλωβίζονται στην Ελλάδα και την Ιταλία, με το πρόσχημα ότι αυτές αποτελούν ασφαλείς χώρες (Χριστόπουλος, 2023).

2. Τα βασικά σημεία που απορρέουν από τη Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας αναφορικά με το προσφυγικό

Σημείο αναφοράς ως προς διαχείριση των προσφυγικών ροών στο εσωτερικό της Ευρώπης, αποτέλεσε η συμφωνία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας, η οποία υπεγράφη στις 18 Μαρτίου του 2016. Όπως θα επιχειρηθεί να αναλυθεί και στην συνέχεια, πρόκειται για μια ιδιαίτερα αμφιλεγόμενη δήλωση, όπου στόχο έχει τον περιορισμό των παράτυπων μετακινήσεων από την Τουρκία προς την Ελλάδα και την Ευρώπη (Arribas, 2016). Στα πλαίσια της κοινής δήλωσης, προβλέπονταν εκατέρωθεν υποχρεώσεις τόσο για την Ένωση όσο και για την Τουρκία, αναφορικά με την συνεργασία με άλλα ευρωπαϊκά κράτη και τη Frontex, αλλά και η διευκόλυνση της ανάπτυξης πολιτικής ασύλου, χορήγησης Visa κ.α. (De Marcilly and Garde, 2016). Στο επίκεντρο της συμφωνίας, βρίσκονται κατά κύριο λόγο οι Σύριοι πρόσφυγες, οι οποίοι ωθούνται από την εμφύλια σύρραξη που ξέσπασε το 2011 στη

χώρα τους, αναγκάστηκαν να αναζητήσουν διέξοδο σε ευρωπαϊκό έδαφος (Yazgan et al., 2015). Επιπλέον, η “ανάμειξη” αυτών των ροών με τα προσφυγικά κύματα από τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, κατέστησαν τις συνθήκες διευθέτησης του ζητήματος, εξαιρετικά περίπλοκες (Αλεξόπουλος, 2018). Το παρόν γεγονός, προκάλεσε ιδιαίτερες ανησυχίες στη διεθνή κοινότητα, και κυρίως στην Ε.Ε, η οποία υπό τον φόρτο των μετακινήσεων προς τα χερσαία σύνορά της αλλά και τη Μεσόγειο, προχώρησε σε μια σειρά μέτρων σχετικά με την επιστροφή των προσφύγων στην Τουρκία και τον περιορισμό της δράσης των διακινητών.

Πιο συγκεκριμένα, ύστερα από μια σειρά διαπραγματεύσεων μεταξύ Ε.Ε – Τουρκίας, η επιδίωξη της αναχαίτισης των ανεξέλεγκτων προσφυγικών ροών, διατυπώθηκε στα εξής κύρια σημεία¹⁶. Συνοπτικά:

- Όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που φτάνουν στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα, θα επιστρέφονται σε αυτήν. Αυτό θα συμβαίνει σε πλήρη συμφωνία με το ενωσιακό και διεθνές δίκαιο, άρα με αποκλεισμό κάθε είδους ομαδικών απελάσεων. Όλοι οι πρόσφυγες θα προστατεύονται σύμφωνα με τα σχετικά διεθνή πρότυπα και τηρουμένης της αρχής της μη επαναπροώθησης.
- Για κάθε επιστροφή Σύριου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύριος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ.
- Η Τουρκία θα λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να αποτρέψει το άνοιγμα νέων θαλάσσιων ή χερσαίων οδών παράνομης μετανάστευσης από την Τουρκία προς την ΕΕ και θα συνεργαστεί εν προκειμένω με τις γειτονικές χώρες καθώς και με την ΕΕ.
- Πρόβλεψη αναφορικά με την εφαρμογή της εθελούσιας εισδοχής προσφύγων για ανθρωπιστικούς λόγους, όταν εξομαλυνθεί ή μειωθεί σημαντικά η παράτυπη διέλευση προσφύγων ανάμεσα σε Τουρκία και Ε.Ε.
- Η Ε.Ε θα εξασφαλίσει τη χρηματοδότηση προς την Τουρκία, ύψους 3 δισεκατομμυρίων ευρώ, στο πλαίσιο της διευκόλυνσης της διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος. Συγχρόνως, προβλέπεται συγκεκριμένο σχέδιο χρηματοδότησης στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, των υποδομών και άλλων εξόδων διαβίωσης των προσφύγων. Με την εξάντληση των πόρων και την εκποίηση

¹⁶ European Council. EU-Turkey statement, 18 March 2016. Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

των παραπάνω προϋποθέσεων, προβλέπεται συμπληρωματική χρηματοδότηση 3 δις. Έως το τέλος του 2018.

- Η Ε.Ε και η Τουρκία, θα συνεργαστούν με σκοπό την επίτευξη της βελτίωσης των συνθηκών στη Συρία και κυρίως σε περιοχές κοντινές με τα τουρκικά σύνορα.

(European Council, 2016)

Καθίσταται σαφές, πως η Ε.Ε προσανατολίζεται σε ένα περισσότερο έκτακτο τρόπο αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης, προβάλλοντας με έμμεσο τρόπο τον τιμωρητικό χαρακτήρα των πολιτικών της (Keady-Tabbal & Mann, 2023). Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο¹⁷, στη διατύπωση προτάσεων αναφορικά με την επιτάχυνση των εργασιών στα κέντρα υποδοχής έτσι ώστε να μπορέσει να καλυφθεί μέρος των αναγκών των εκατοντάδων προσφύγων που πρόκειται να φιλοξενηθούν. Συγχρόνως, προσφέρονται οικονομικές και τεχνικές ενισχύσεις (όπως συνοριοφύλακες, διερμηνείς κ.α.) τόσο στην Ελλάδα όσο και την Τουρκία, ως αποτέλεσμα των επιστροφών των προσφύγων από τη μια χώρα στην άλλη. Η συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας, σε ένα μεγάλο μέρος της βασίστηκε στο Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης¹⁸ του 2015, το οποίο αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Γίνεται λόγος για καταπολέμηση της ανθρωπιστικής κρίσης και έμπρακτη βοήθεια στους πρόσφυγες και μετανάστες από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ωστόσο, στο πεδίο εφαρμογής των πολιτικών αυτών, παρατηρείται περαιτέρω εξόντωση και εξαθλίωση των κατατρεγμένων.

2.1 Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας με αφορμή τη Συμφωνία Ε.Ε - Τουρκίας και οι επιπτώσεις της στις στεγαστικές συνθήκες των προσφύγων

Η Ελλάδα, ως χώρα υποδοχής προσφύγων δεν έμεινε ανεπηρέαστη και δεν απαλλάχτηκε από την υποχρέωση διευθέτησης των ζητημάτων ασύλου. Αντιθέτως, με αφορμή τη συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας, ακολούθησαν επείγουσες και αναγκαστικές ανακατατάξεις αναφορικά με το θεσμικό πλαίσιο που διέπει το σύστημα ασύλου (Κουραχάνης, 2023). Μεταξύ των προβλεπόμενων τροποποιήσεων, όπως

¹⁷ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 17-18 Μαρτίου 2016. Ανακτήθηκε από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/european-council-conclusions/>

¹⁸ Reporter. E.E: Τα 10 σημεία του σχεδίου δράσης για το μεταναστευτικό. Ανακτήθηκε από: <https://www.reporter.gr/Diethnh/Diethneis-Eidhseis/259152-EE-Ta-10-shmeia-toy-schedioy-drashs-gia-to-prosfygiko>

ανακοινώνεται στο ΦΕΚ Α' 51/3-4-2016¹⁹, καθίσταται επιτακτική η οργάνωση και λειτουργία της Υπηρεσίας Ασύλου, της Αρχής Προσφύγων, της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης αλλά και η σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής. Επίσης, προβλέπεται η δημιουργία καταυλισμών και hotspot όπως Δομών Προσωρινής Φιλοξενίας και Δομών Προσωρινής Υποδοχής και Ταυτοποίησης υπό την εποπτεία της ΥΠΥΤ, για τη διαμονή πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών (Άρθρο 8, Ν. 4375/2016)²⁰. Ωστόσο, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εξαναγκάζονται οι χιλιάδες πρόσφυγες να διαβιώσουν, σε τέτοιου τύπου δομές, θέτει σοβαρά ζητήματα αποστέρησης βασικών δικαιωμάτων των προσφύγων παράλληλα με την καταναγκαστική κράτησή τους.

Αυτό το οποίο ουσιαστικά εισάγει η κοινή δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας, είναι ο γεωγραφικός περιορισμός των αιτούντων άσυλο, σύμφωνα με την απόφαση 10464/31.5.2016²¹. Η παρούσα συνθήκη, σταδιακά οδηγεί στην υπερσυγκέντρωση χιλιάδων ατόμων εντός των hotspot στα ελληνικά νησιά. Πριν την ανωτέρω συμφωνία, οι αιτούντες άσυλο είχαν τη δυνατότητα να μετακινηθούν ελεύθερα στην ενδοχώρα, με βάσει το άρθρο 67 της ΣΛΕΕ²², το οποίο ορίζει ότι *“η Ένωση εξασφαλίζει την απουσία ελέγχων των προσώπων στα εσωτερικά σύνορα και αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων, η οποία βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών και είναι δίκαιη έναντι των υπηκόων τρίτων χωρών. Για τους σκοπούς του παρόντος τίτλου, οι ανιθαγενείς εξομοιώνονται με τους υπηκόους των τρίτων χωρών”*.

Σε αντιδιαστολή με την παραπάνω οδηγία, με την υπογραφή της δήλωσης, οι πρόσφυγες είναι υποχρεωμένοι να ζητήσουν άσυλο στα Κ.Υ.Τ, ενώ δικαίωμα

¹⁹ ΦΕΚ Α' 51/3-4-2016. Ανακτήθηκε από:

https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2016/a/fek_a_51_2016.pdf&t=23345dd10051ff4ccc8807977e253694

²⁰ LAWSPOT. Άρθρο 8 - Νόμος 4375/2016 - Ίδρυση – Αποστολή – Διάρθρωση. Ανακτήθηκε από:

<https://www.lawspot.gr/nomikes-pliροφοries/nomothesia/n-4375-2016/arthro-8-nomos-4375-2016-idrysi-apostoli-diarthrosi>

²¹ SOLIDARITY NOW. GEOGRAPHICAL RESTRICTION OF ASYLUM SEEKERS ON THE GREEK ISLANDS: WHAT IS THE IMPACT OF THE RECENT GREEK COUNCIL OF STATE'S DECISION? Ανακτήθηκε από:

https://www.solidaritynow.org/en/geographical_restriction/

²² Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άρθρο 67. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12016E067>

μετακίνησης στην ενδοχώρα έχουν μόνο όσοι αναγνωριστούν ως ευάλωτοι προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε τυπικές διαδικασίες ασύλου (Αλεξόπουλος, 2018). Παρ' όλα αυτά, στη συνέχεια το Συμβούλιο Επικρατείας, έκανε δεκτή την προσφυγή του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, με την υπ' αριθμόν απόφαση 805/2018²³, αναφορικά με την ακύρωση της απόφασης 10464/31.5.2016 της Υπηρεσίας Ασύλου. Το Συμβούλιο Επικρατείας έκρινε ότι η επίμαχη απόφαση δεν ήταν επαρκώς αιτιολογημένη και ουσιαστικά αυτό το οποίο επιτυγχάνει είναι η άνιση συγκέντρωση των προσφύγων σε ορισμένες μόνο περιοχές εκτός αστικού ιστού.

Επιπροσθέτως, οι ελληνικές αρχές, αδυνατούν να διεκπεραιώσουν εγκαίρως το μεγάλο όγκο των αιτήσεων ασύλου των προσφύγων, κάτι το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την πολύμηνη παραμονή τους στα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης (Σοβόλου & Ριζάκος, 2017). Γίνεται εύκολα κατανοητό, πως η ελλιπής μέριμνα για τους αιτούντες άσυλο και οι άθλιες συνθήκες κράτησης τους, θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τόσο τη σωματική όσο και την ψυχολογική τους ακεραιότητα. Σύμφωνα με ανακοίνωση²⁴ της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, η ελληνική κυβέρνηση καλείται άμεσα να παρέμβει έτσι ώστε να αντιμετωπίσει με τη μορφή κατεπείγοντος την κακή κατάσταση που επικρατεί στα Κ.Υ.Τ (hotspot) στα νησιά του Αιγαίου. Μεταξύ των άλλων επισημαίνει ότι πρόσφυγες, ανάμεσά τους και πολλά παιδιά, ζουν σε άθλιες και ανεπαρκείς συνθήκες. Ειδικότερα στο Κ.Υ.Τ της Μόριας στη Λέσβο, βρίσκονται στοιβαγμένοι 7.000 αιτούντες άσυλο, ενώ αρχικά ο χώρος ήταν σχεδιασμένος για τη φιλοξενία 2.000 ατόμων. Οι ίδιες συνθήκες επικρατούν και στο Κ.Υ.Τ στο Βαθύ της Σάμου, στη Χίο και την Κώ, με την Ύπατη Αρμοστεία να καταδεικνύει την ελληνική κυβέρνηση ως υπαίτια της κατάστασης, με προφανή αδυναμία να λάβει μέτρα άμβλυνσης του φαινομένου και κάλυψης επαρκούς στέγασης των προσφύγων στην ενδοχώρα, παρά την λήψη ευρωπαϊκής χρηματοδότησης για τους σκοπούς αυτούς (UNHCR, 2018).

²³ Το Συμβούλιο της Επικρατείας. Αριθμός 805/2018. Ανακτήθηκε από: <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles/201805071644.pdf>

²⁴ UNHCR. Η Υ.Α. απευθύνει επείγουσα έκκληση για την αντιμετώπιση των συνθηκών υπερσυνωστισμού στα κέντρα υποδοχής στα νησιά του Αιγαίου. Ανακτήθηκε από: <https://www.unhcr.org/gr/10526-%ce%b7-%ce%b1-%cf%80-%ce%b5-%cf%85-%ce%b8-%cf%8d-%ce%bd-%ce%b5-%ce%b9-%ce%b5-%cf%80-%ce%b5-%ce%af-%ce%b3-%ce%bf-%cf%85-%cf%83-%ce%b1-%ce%ad-%ce%ba-%ce%ba-%ce%bb-%ce%b7-%cf%83-%ce%b7-%ce%b3-%ce%b9-%ce%b1-%cf%84-%ce%b7.html>

Κοινές παραμένουν και οι μαρτυρίες των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, από τον καταυλισμό της Μόριας, όπου με βάση την ανακοίνωσή τους²⁵, οι συνθήκες που επικρατούν στο Κ.Υ.Τ είναι απάνθρωπες και επικίνδυνες για την ανθρώπινη ζωή. Επισημαίνεται, ότι τα τεράστια κενά στην φροντίδα υγείας της δομής, επιχειρούνται να καλυφθούν από εθελοντές, ενώ συγχρόνως η υποστελέχωση του καταυλισμού από επαγγελματίες γιατρούς, δεν δύναται να καλύψει τις τεράστιες ανάγκες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Απότοκο της όλης κατάστασης, είναι η καταγραφή θανάτων εντός του καταυλισμού και πιο συγκεκριμένα, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε ο θάνατος ενός βρέφους, το οποίο κατέληξε λόγω της αναλγησίας των υπηρεσιών υγείας. Αναφέρεται ότι σε οποιοδήποτε άλλο μέρος της Ευρώπης, ο θάνατος θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί. Όχι όμως στον καταυλισμό της Μόριας στον οποίο φιλοξενούνται 15.000 άτομα. Ακόμη, ο φορέας κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για άμεση αποσυμφόρηση της δομής και μετακίνηση των προσφύγων στην ενδοχώρα ή σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, με σκοπό την πρόσβασή τους σε κατάλληλες δομές υγείας. Τέλος, οι ευθύνες της όλης κατάστασης αποδίδονται στην κυβέρνηση, ενώ γίνεται έκκληση προς αυτή, να εξασφαλίσει πρόσβαση σε πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες υπηρεσίες υγείας για όλα τα περιστατικά, όχι μόνο τα έκτακτα (Γιατροί Χωρίς Σύνορα, 2019).

Η Κοινή Δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας, καταδεικνύει τις πολιτικές επιλογές της Ένωσης σχετικά με την ανθρώπινη εξαθλίωση και την αποστέρηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε βάρος των προσφύγων. Έντονο προβληματισμό προκαλεί το γεγονός, πως οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, μέσω της παρούσας συμφωνίας, αποφεύγουν τις διεθνείς τους δεσμεύσεις όπως ορίζονται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και του σχετικού πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης του 1967, σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων (Rygel et al., 2016). Συγχρόνως, η φύση και το μέγεθος του προσφυγικού προβλήματος, λαμβάνουν από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς χαρακτηριστικά κατεπείγοντος. Με μια πρώτη ματιά το παρόν γεγονός δεν φαίνεται οξύμωρο, ωστόσο, χρειάζεται να εξεταστεί ενδελεχώς το πλαίσιο μέσα στο οποίο καλείται η Ε.Ε να λάβει αποφάσεις. Το παρόν γεγονός επικοινωνείται σκόπιμα από τους θεσμούς με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να καταστεί σαφές ότι το πρόβλημα δεν είναι διαχειρίσιμο με βάση το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και επομένως θα πρέπει να

²⁵ Γιατροί Χωρίς Σύνορα: Όχι άλλοι θάνατοι στη Μόρια. Ανακτήθηκε από: <https://msf.gr/magazine/giatroi-horis-synora-ohi-alloi-thanatoi-sti-moria>

αντιμετωπίζεται με ένα καθεστώς εξαίρεσης (Schmitt, 1922). Προτεραιότητα της Ένωσης σε αυτή την περίπτωση, είναι η περεταίρω θωράκισή της από εξωτερικές απειλές και κυρίως από πληθυσμούς οι οποίοι δεν συμβάλλουν στην οικονομική της ανάπτυξη (Bauman, 2003).

2.2 Ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των μεταναστευτικών πολιτικών της Ε.Ε ως αποτέλεσμα μιας γενικευμένης αντικοινωνικής παρέμβασης

Κατ' ουσίαν, αυτό το οποίο αφορά η συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας, δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια πολιτική ελάχιστης παρέμβασης που στόχο έχει την περαιτέρω διαφύλαξη της “Ευρώπης Φρούριο” μέσα από διαδικασίες βιοπολιτικής και θανατοπολιτικής προσέγγισης (Κουραχάνης, 2019). Το παρόν γεγονός, δεν παραμένει ανεξάρτητο από την κρίση του κοινωνικού κράτους και την επικράτηση των νεοφιλελεύθερων ιδεολογιών που στόχο έχουν την οικονομική μεγέθυνση. Η σταδιακή αναδιαμόρφωση του κράτους ευημερίας των χωρών μελών της Ε.Ε, ακολούθησε τη φιλοσοφία του “εξευρωπαϊσμού” στην παροχή κοινωνικής πρόνοιας και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, μέσω της εφαρμογής ενός περισσότερο υπολειμματικού μοντέλου κοινωνικής παρέμβασης (Preece, 2009). Πιο συγκεκριμένα, οι κοινωνικές πολιτικές της Ε.Ε, δεν αποσκοπούν στην κοινωνική ενσωμάτωση και τη διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής, αλλά εναρμονίζονται με το οικονομικό πνεύμα της νεοφιλελεύθερης ηγεμονίας (Geyer, 2013).

Η περίπτωση της διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανεπαρκούς κοινωνικής πολιτικής από την πλευρά της Ε.Ε. Παράλληλα, η επιλεκτική μετανάστευση και η διάκριση μεταξύ του “καλού” και “κακού” μετανάστη με τη λογική του εν δυνάμει ικανού εργατικού δυναμικού, αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα οικονομοκεντρικής προσέγγισης στο μεταναστευτικό πεδίο. Από την άλλη μεριά, οι υπήκοοι τρίτων χωρών αντιμετωπίζονται ως απειλή για τα σύνορα και την συνοχή της Ευρώπης και επομένως οι πολιτικές υποστήριξής τους περιορίζονται σε διαδικασίες “γκετοποίησης” μέσα σε ένα ασφυκτικό και επικίνδυνο για την ανθρώπινη ζωή και διαβίωση πλαίσιο εντός hotspot. Σύμφωνα με τον Speer, αυτό δεν εξυπηρετεί την ανάγκη μιας οικονομικότερης μαζικής στέγασης, αλλά πολύ περισσότερο αποτελεί μια μέθοδο χωρικού και κοινωνικού ελέγχου (Κουραχάνης, 2019).

Η λύση των KYT στα ελληνικά νησιά, δεν παραμένει ανεξάρτητη από όλα όσα περιγράφηκαν παραπάνω. Μέσω της συγκέντρωσης προσφύγων και μεταναστών σε συγκεκριμένα χωρικά πλαίσια, επιχειρείται ένας συνολικότερος έλεγχος της ζωή και της καθημερινότητας των ατόμων. Μέσω της επιβολής διαβίωσης ακατάλληλων και επικίνδυνων για την ανθρώπινη ζωή συνθηκών, αποκαλύπτεται πως η Ε.Ε, επιχειρεί να διαχειριστεί το προσφυγικό με βιοπολιτικές πρακτικές. Ουσιαστικά, ο όρος υποδηλώνει την εξουσία και τον έλεγχο στον ανθρώπινο οργανισμό κυρίως από κυβερνήσεις και άλλους φορείς που λαμβάνουν πολιτικές αποφάσεις που επηρεάζουν την ζωή και την ευημερία των ατόμων (Foucault, 2008). Στο προσφυγικό, τέτοιου τύπου πολιτικές εντοπίζονται στον προσδιορισμό των όρων υποδοχής, στις συνθήκες στέγασης, την φροντίδα, την περίθαλψη, την επιτήρηση των συνόρων κ.α.

Οι πολιτικές διαχείρισης της Ε.Ε, πέρα από το γεγονός ότι αποδεικνύουν τον “τιμωρητικό” τους χαρακτήρα προς τους πρόσφυγες που καταφθάνουν στην Ευρώπη, εξυπηρετούν και ένα δεύτερο ρόλο, αποτροπής νέων προσφυγικών ρευμάτων προς το εσωτερικό της. Η εικόνα της εξαθλίωσης στα hotspots, οι νεκροί πρόσφυγες στο Αιγαίο και η κτηνώδης μεταχείριση των παράτυπων μεταναστών από τις ελληνικές αρχές, λειτουργούν απωθητικά στο ενδεχόμενο εισροής νέων προσφύγων στην Ευρώπη. Με τον τρόπο αυτό η Ε.Ε, θέτει κοινωνικά και φυσικά σύνορα, επιβάλλοντας συγχρόνως τη γεωπολιτική της κυριαρχία. Επομένως, γίνεται λόγος για νεκροπολιτικές, δηλαδή συστηματικές πρακτικές, με βάσει τις οποίες η εξουσία, υποκινούμενη από ρατσιστικά κίνητρα υποβιβάζει την αξία της ζωής ορισμένων κοινωνικών ομάδων και δημιουργεί “νεκρόκοσμους” (deathworlds). Πρόκειται για νέες μορφές κοινωνικής ύπαρξης όπου συγκεκριμένα τμήματα πληθυσμών βιώνουν τόσο άθλιες συνθήκες, έτσι ώστε, αυτές τους καθιστούν “ζωντανούς νεκρούς”, δηλαδή ζουν στο μεταίχμιο μεταξύ ζωής και θανάτου (Mbembe, 2003).

Πράγματι, η κοινή δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας κατόρθωσε να μειώσει τις παράτυπες μετακινήσεις προσφύγων και μεταναστών προς την Ευρώπη. Επανελημμένες εκθέσεις²⁶ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στέφουν την συμφωνία με επιτυχία καθώς όχι μόνο μειώθηκαν οι παράτυπες ροές κατά 97% στα 2 μόλις χρόνια εφαρμογής της, αλλά όπως αναφέρεται, η βοήθεια που δόθηκε στην Ελλάδα

²⁶ European Commission. EU-TURKEY STATEMENT

Two years on. Ανακτήθηκε από:

https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/20180314_eu-turkey-two-years-on_en.pdf

συνέβαλε στην καλύτερη διαχείριση του προσφυγικού εντός των καταυλισμών (European Commission, 2018). Παρ' όλα αυτά, οκτώ μη κυβερνητικές οργανώσεις που δρουν στο πεδίο του προσφυγικού στην Ελλάδα, δημοσίευσαν επίσης έκθεση²⁷, 6 χρόνια μετά την πρώτη εφαρμογή της δήλωσης, κάνοντας μια κριτική αποτίμηση των συνεπειών της. Στην παρούσα έκθεση, αναφέρεται, ότι οι αιτούντες άσυλο, αντιμετωπίζουν μεγάλες νομικές προκλήσεις σχετικά με την χορήγηση ασύλου ύστερα από την απόφαση της Τουρκίας να πάψει να δέχεται πρόσφυγες από το 2020 και έπειτα. Συνέπεια αυτού, ήταν η περεταίρω υπέρ-συγκέντρωση και ο εγκλωβισμός των προσφύγων στα ελληνικά νησιά.

Συγχρόνως, ο αρνητικός αντίκτυπος της δήλωσης Ε.Ε – Τουρκίας, ενισχύθηκε ύστερα από την Κοινή Υπουργική Απόφαση του 2021 η οποία χαρακτήριζε την Τουρκία “ασφαλή τρίτη χώρα”²⁸ για πρόσφυγες από το Αφγανιστάν, το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν, τη Σομαλία και την Συρία (International Rescue Committee, 2021). Το γεγονός αυτό, επιβαρύνει ακόμη περισσότερο τα άτομα από τις συγκεκριμένες χώρες, καθώς τους φέρνει αντιμέτωπους με μεγάλους κινδύνους στο τουρκικό έδαφος. Επιπροσθέτως, τα άτομα για τα οποία η αίτηση ασύλου έχει κριθεί “απαράδεκτη”, έχουν εγκλωβιστεί στην Ελλάδα, χωρίς να έχουν δικαίωμα σε στέγαση, περίθαλψη, σίτιση κ.α. Η έκθεση των οργανισμών, κλείνει σημειώνοντας ότι η συμφωνία αποτέλεσε μια πανικόβλητη αντίδραση της Ε.Ε στον συνεχόμενο διχασμό που είχε δημιουργηθεί στα κράτη μέλη μετά την έναρξη της προσφυγικής κρίσης. Αυτό το οποίο κατάφερε, ήταν η αποτροπή νέων μεταναστευτικών αφίξεων, ενώ αποτέλεσε την αφετηρία μια σειράς εχθρικών πολιτικών απέναντι στους πρόσφυγες.

Μπορεί η Κοινή Δήλωση να περιορίζει σε ένα σημαντικό βαθμό την παράτυπη μετανάστευση από την Τουρκία προς την Ελλάδα, ωστόσο, όπως έχει αναφερθεί, ωθεί τους πρόσφυγες στο να ακολουθούν πιο επικίνδυνες και αχαρτογράφητες διαδρομές προς την Ευρώπη, προκειμένου να αποφύγουν τους

²⁷ EU-Turkey Statement: Six years of undermining refugee protection. Ανακτήθηκε από: <https://reliefweb.int/report/greece/eu-turkey-statement-six-years-undermining-refugee-protection-enel>

²⁸ International Rescue Committee. Joint NGO statement on Greek government's decision to deem Turkey a “safe” country. Ανακτήθηκε από: <https://www.rescue.org/eu/press-release/joint-ngo-statement-greek-governments-decision-deem-turkey-safe-country>

συνοριοφύλακες και τον κίνδυνο να επαναπροωθηθούν στην Τουρκία (Rygel et al., 2016). Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί η θανατηφόρα διαδρομή από τη Λιβύη προς την Ιταλία. Ήδη από τον πρώτο καιρό μετά την υπογραφή της συμφωνίας Ε.Ε – Τουρκίας, τρία σκάφη με πρόσφυγες αναφέρθηκαν ως αναποδογυρισμένα²⁹ στη Μεσόγειο Θάλασσα, με 700 νεκρούς³⁰ μέσα σε μία βδομάδα (Kingsley, 2016· Watch the Med, 2016). Το γεγονός του φόβου της επιστροφής στην Τουρκία, το κλείσιμο της βαλκανικής οδού προς την Ευρώπη και η “φυλάκιση” των προσφύγων στις δομές των ελληνικών νησιών, είναι μόνο μερικοί λόγοι για του οποίους οι πρόσφυγες εξαναγκάζονται να ακολουθήσουν λιγότερο ασφαλείς διαδρομές με κίνδυνο τη ζωή τους (Stierl, 2016).

Παρ’ όλα αυτά, πέραν των τυπικών διαδικασιών που ακολουθούνται με βάση τις κοινοτικές οδηγίες και τους Ευρωπαϊκούς κανονισμούς σχετικά με το καθεστώς ασύλου και της επανεγκατάστασης των προσφύγων, υπάρχει και μια πιο “σκοτεινή” πλευρά διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης που εφαρμόζει η Ε.Ε. Κοινό μυστικό αποτελούν οι παράνομες επαναπροωθήσεις μεταναστών, τα λεγόμενα push back ή drift back με τη συμβολή της Ελληνικής Ακτοφυλακής και της Frontex (Keady-Tabbal & Mann, 2023). Πρόκειται για μία τακτική, η οποία, όπως αποδεικνύουν οι μαρτυρίες των προσφύγων, όχι μόνο υφίσταται, αλλά έχει ευρεία και συστηματική εφαρμογή, σε συνδυασμό με τη χρήση κατάφορης βίας από τις ελληνικές αρχές.

Η διαδικασία συνήθως είναι η ακόλουθη³¹. Οι πρόσφυγες οι οποίοι εντοπίζονται από την ελληνική ακτοφυλακή να κατευθύνονται από τις ακτές της Τουρκίας προς το Αιγαίο, συλλαμβάνονται (ή απαγάγονται) και μεταφέρονται σε μυστικά μέρη, δίχως οι αρχές να έχουν προχωρήσει σε επίσημη καταγραφή τους. Στη συνέχεια, εφόσον τους κατασχέσουν παράνομα τα προσωπικά τους αντικείμενα,

²⁹ Alarm Phone. Statement in light of the current situation in the Mediterranean Sea and yesterday’s events. Ανακτήθηκε από:
https://alarmphone.org/en/2016/05/27/statement-in-light-of-the-current-situation-in-the-mediterranean-sea/?post_type=release_type=post

³⁰ The Guardian. More than 700 migrants feared dead in three Mediterranean sinkings. Ανακτήθηκε από:
<https://www.theguardian.com/world/2016/may/29/700-migrants-feared-dead-mediterranean-says-un-refugees>

³¹ Ιάσωνας Αποστολόπουλος: Τα Ελληνικά Push backs έχουν τεκμηριωθεί από Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, UNHCR και Olaf. Ανακτήθηκε από:
<https://www.youtube.com/watch?v=YHUrJnbHPH4&t=1s>

κυρίως κινητά τηλέφωνα και διαβατήρια³², το Λιμενικό τους τοποθετεί σε φουσκωτές βάρκες χωρίς μηχανή, παρατώντας τους στα ανοικτά της θάλασσας δίχως τροφή και τη δυνατότητα να καλέσουν για βοήθεια (Αποστολόπουλος, 2022). Η διαδικασία αυτή αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των αποτρεπτικών πολιτικών της Ελλάδας και της Ε.Ε ως προς την αποφυγή της ανεπιθύμητης μετανάστευσης. Όποιος δεν συμμορφώνεται με τα συμφέροντα της Ευρώπης, τότε οδηγείται στη θάλασσα ή και τον θάνατο. Η τακτική των παράνομων επαναπροωθήσεων, περιορίζει την πρόσβαση των προσφύγων σε διαδικασίες ασύλου καθώς θέτει τα άτομα αυτά εκτός της προστασίας του νόμου. Παράλληλα, η ρητορική της εισβολής “λαθρομεταναστών” που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια και την ευημερία της Ε.Ε, λειτουργεί νομιμοποιητικά στους βίαιους τρόπους αποτροπής της.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα που επιβεβαιώνει την πρακτική των παράνομων επαναπροωθήσεων αποτελεί το πολύνεκρο ναυάγιο στο Φαρμακονήσι το 2014. Σε μια ψαρόβαρκα, όπου μεταφέρονταν συνολικά 27 πρόσφυγες, οι 11 εξ αυτών έχασαν τη ζωή τους. Προσφεύγοντες την υπόθεση αυτής αποτέλεσαν οι 16 επιζώντες του ναυαγίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), αποφάσισε την καταδίκη της Ελλάδας για την υπόθεση αυτή, καθώς η ίδια προχώρησε σε παραβίαση μιας σειράς άρθρων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Πιο συγκεκριμένα, κατά παράβαση του άρθρου 2³³, αποδείχθηκε ότι οι ελληνικές αρχές δεν έπραξαν τα δέοντα προκειμένου να παράσχουν στους πρόσφυγες το απαιτούμενο επίπεδο προστασίας. Ακόμη, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3³⁴ (απαγόρευση απάνθρωπης ή ευτελιστικής συμπεριφοράς), καθώς όπως έγινε γνωστό, οι προσφεύγοντες υπέστησαν εξευτελιστική συμπεριφορά και σωματικούς ελέγχους κατά την άφιξή τους στο Φαρμακονήσι (ECHR, 2022).

Πλέον, η εγκατάλειψη και η απόθεση των αιτούντων άσυλο στο Αιγαίο αποτελεί μια de facto πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης, που όμως η ίδια επιμένει

³² The New York Times. “They just left us”: Greece Is Accused Of Setting Migrants Adrift At Sea. Ανακτήθηκε από:

<https://www.nytimes.com/2021/07/18/world/europe/greece-migrants.html>

³³ Άρθρο 2 - Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Το δικαίωμα στη ζωή. Ανακτήθηκε από: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/esda/arthro-2-eyropaiki-symvasi-dikaiomaton-toy-anthropoy-dikaioma>

³⁴ Άρθρο 3 - Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Απαγόρευση των βασανιστηρίων. Ανακτήθηκε από: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/esda/arthro-3-eyropaiki-symvasi-dikaiomaton-toy-anthropoy-apagoreysi>

να αποσιωπά (Keady-Tabbal & Mann, 2023). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από τις πληθώρας μαρτυρίες των μεταναστών³⁵, οι οποίοι περιγράφουν την κακομεταχείριση και τον εξευτελισμό που υπέστησαν από τις ελληνικές αρχές. Ακόμη, προκειμένου να παρεμποδιστεί με κάθε τρόπο η ανεπιθύμητη εισβολή προσφύγων είτε μέσω του Έβρου είτε από το Αιγαίο, οι ελληνικές αρχές και η Frontex, έχουν καθιερώσει ποικίλα μέσα επιτήρησης στις διαδρομές αυτές. Χρησιμοποιώντας κυρίως τεχνολογικά μέσα όπως, θερμικές κάμερες, συστήματα ραντάρ, drones, αλλά και γεωγραφικά συστήματα παρακολούθησης των συνόρων όπως το GIS (Geographic Information System) και το EUROSUR (Ευρωπαϊκό Σύστημα Επιτήρησης Συνόρων), επιχειρείται η ανίχνευση των παράνομων και επικινδύνων προσφυγικών διαδρομών.

Απώτερος στόχος του ελέγχου αυτού, αποτελεί η αναχαίτιση και η απόθηση αυτών των ρευμάτων (Topak, 2014 · Montenegro et al., 2017). Η συστηματική επιτήρηση των συνόρων και οι ακόλουθες ενέργειες των τοπικών αρχών, δημιουργεί ένα είδος βιοπολιτικής ζώνης όπου λαμβάνουν χώρα πρακτικές θανάτου, αποκλεισμού και αποστέρησης βασικών δικαιωμάτων. Στον αντίποδα, οι συνοριακές αρχές υποστηρίζουν ότι προασπίζονται τα εδαφικά τους δικαιώματα. Ουσιαστικά, οι συνοριακές ζώνες, είναι χώροι όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα αναστέλλονται υπέρ των κυρίαρχων πρακτικών (Topak, 2014). Συνέπεια της όλης κατάστασης αποτελούν οι εκατοντάδες νεκροί πρόσφυγες στο Αιγαίο, οι οποίοι καταγράφονται επίσημα, μόνο μετά τον θάνατό τους.

3. Προσεγγίσεις στεγαστικών πολιτικών και η εφαρμογή τους στο προσφυγικό πεδίο

Το πλαίσιο μέσα στο οποίο εφαρμόζονται οι εκάστοτε προσφυγικές πολιτικές της Ε.Ε και τα μέσα που χρησιμοποιεί για την υλοποίηση των επιδιώξεών της, χρειάζεται να βρεθούν στο επίκεντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος, προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητό το είδος της κοινωνικής παρέμβασης που

³⁵ MOBILE INFO TEAM. Παράνομες Απελάσεις στον Έβρο. Ανακτήθηκε από: <https://www.mobileinfoteam.org/pushbacks-gr#:~:text=%E2%80%9CPushback%E2%80%9D%E2%80%9D%E2%80%9D%CE%91%CF%80%CE%AD%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%B7%E2%80%9D,%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82%20%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CF%82%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%82%20%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%82>.

προωθείται. Αναφορικά με το πεδίο της στέγασης, μπορούν να διακριθούν δύο βασικές προσεγγίσεις σχετικά με τον τρόπο στέγασης των ευάλωτων πληθυσμών. Εκείνος της κλιμακωτής μετάβασης προς την απόκτηση κατοικίας (staircase of transition), και εκείνος που έχει ως προτεραιότητα τη στέγαση (housing first) (ενδεικτικά Tsemberis & Eisenberg, 2000· Κουραχάνης, 2017). Κοινή βάση και στις δύο προσεγγίσεις, αποτελεί η εξασφάλιση της πρόσβασης στην κατοικία για τα ευάλωτα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες. Αυτό που κατ' ουσίαν διαφέρει, είναι η μέθοδος που ακολουθείται για την επίτευξη της απόκτησης αυτόνομης κατοικίας. Πρόκειται για δύο διαφορετικής φιλοσοφίας παρεμβάσεις, που διαφέρουν ως προς τον τρόπο και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν.

Αρχικά, η κλιμακωτή μετάβαση προς την κατοικία (Staircase of Transition), ως προσέγγιση έχει υιοθετηθεί σε ποικίλες περιπτώσεις από τους φορείς άσκησης κοινωνικής πολιτικής, για την στέγαση των ευάλωτων ατόμων. Αποτελεί ουσιαστικά μια περισσότερο παραδοσιακή μέθοδος, όπου ο ωφελούμενος αναπτύσσει σταδιακά ικανότητες και κοινωνικές δεξιότητες, οι οποίες στο μέλλον θα συμβάλουν στη δυνατότητα αυτόνομης στεγαστικής του διαβίωσης (Κουραχάνης, 2019). Στην περίπτωση αυτή, προτεραιότητα δίνεται στην επίλυση των ζητημάτων που οδήγησαν το άτομο να ζει άστεγο, με τη βοήθεια κοινωνικών υπηρεσιών και κοινωνικών λειτουργών. Στις περισσότερες περιπτώσεις κλιμακωτής μετάβασης, ο άστεγος, περνά από διάφορα επίπεδα στεγαστικής αυτονομίας, έως ότου να φτάσει στο στάδιο της μόνιμης στέγασης. Δηλαδή, η διαβίωση σε υπνωτήρια και δομές προσωρινής φιλοξενίας, αποτελούν ένα σκαλοπάτι προς την μόνιμη κατοικία (Busch-Geertsema, 2013). Παρ' όλα αυτά, η παρούσα προσέγγιση, έχει συχνά επικριθεί από την επιστημονική κοινότητα, λόγω της αμφίβολης αποτελεσματικότητάς της και του υψηλού κόστους εφαρμογής της (Busch-Geertsema & Sahlin, 2007). Σε άλλες περιπτώσεις, έχει υποστηριχθεί πως παρά την ευρεία εφαρμογή της σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, οδήγησε στην αύξηση των φαινομένων έλλειψης στέγης (Sahlin, 2005).

Στον αντίποδα της κλιμακωτής μετάβασης, βρίσκεται η προσέγγιση με προτεραιότητα στη στέγαση (Housing First), η οποία έκανε την εμφάνισή της τη δεκαετία του 90' στην Νέα Υόρκη, ως αποτέλεσμα της σταδιακής εξασθένησης των παραδοσιακών στεγαστικών πολιτικών (Tsemberis, 2010). Στην περίπτωση του Housing First μοντέλου, χρησιμοποιούνται διαφορετικά εργαλεία με σκοπό την

πρόσβαση στη στέγη, και διαφορετική ιεράρχηση στην ανάγκη κάλυψης των κοινωνικών και ατομικών αναγκών των ατόμων. Ουσιαστικά, εδώ, η εξασφάλιση αυτόνομης κατοικίας για τους άστεγους, προηγείται ως ανάγκη έναντι των πολιτικών που στοχεύουν στην προσωπική ενδυνάμωση των ατόμων. Δίνεται απόλυτη προτεραιότητα στη στέγαση, ενώ οι υπηρεσίες κοινωνικής υποστήριξης, λειτουργούν συνεπικουρικά στην κοινωνική επανένταξη και τη χειραφέτηση των ατόμων (Busch-Geertsema, 2013). Η στεγαστική αυτονομία αποτελεί αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα, και για τον λόγο αυτό, δεν προϋποθέτεται η εκπλήρωση οποιωνδήποτε άλλων υποχρεώσεων από πλευράς του άστεγου για την απόλαυση του δικαιώματος αυτού. Η αξιοποίηση των κοινωνικών υπηρεσιών είναι θεμιτή και βοηθητική, με την προϋπόθεση ότι το άτομο έχει εξασφαλίσει την κατοικία του και αισθάνεται ασφάλεια μέσα σε αυτή (Pleace & Bretherton, 2013).

Στο πεδίο της διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος, οι επικρατούσες στεγαστικές πολιτικές της μαζικής στέγασης στους καταυλισμούς, παρουσιάζουν συγκλήσεις με το μοντέλο της κλιμακωτής μετάβασης προς την κατοικία. Ωστόσο, όπως έχει γίνει ήδη γνωστό μέσα από τις εκθέσεις των φορέων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο, στα κέντρα υποδοχής, δεν διασφαλίζονται σε καμία περίπτωση επαρκείς συνθήκες στεγαστικής διαβίωσης. Αντιθέτως, οι πρόσφυγες βρίσκονται ολοένα και περισσότερο εγκλωβισμένοι σε μια κατάσταση μειονεξίας, δίχως να τους δύνεται η δυνατότητα να οργανώσουν αυτόνομα τις ζωές τους. Απότοκο αυτής της συνθήκης, είναι η αδυναμία χειραφέτησης των προσφύγων και η περαιτέρω εξάρτησή τους από τις προνοιακές πολιτικές ελάχιστης παρέμβασης (Κουραχάνης, 2019). Υπό το πρίσμα αυτής της κατάστασης, οποιαδήποτε άλλη δράση κοινωνικής ενσωμάτωσης των προσφύγων, υπονομεύεται άμεσα, εξ αιτίας των άθλιων συνθηκών διαβίωσης στους καταυλισμούς, και της γεωγραφικής απομόνωσης των κέντρων υποδοχής, όπου κατά πλειοψηφία βρίσκονται εκτός αστικού ιστού (Κουραχάνης, 2018α).

Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί, η προσπάθεια εφαρμογής του ευρωπαϊκού προγράμματος ESTIA, στο ελληνικό προσφυγικό πεδίο, ενός προγράμματος που ακολούθησε τη φιλοσοφία της προσέγγισης με προτεραιότητα στη στέγαση. Πρόκειται για μια δράση στεγαστικής πολιτικής όπου κύριος στόχος αποτέλεσε η παροχή επαρκέστερων και ποιοτικότερων στεγαστικών λύσεων προς τους αιτούντες άσυλο. Για την κάλυψη αυτής της ανάγκης, δημιουργήθηκαν θέσεις σε κοινωνικά

διαμερίσματα, όπου οι πρόσφυγες και οι οικογένειές τους θα μπορούσαν να ζουν με μεγαλύτερη αξιοπρέπεια και ασφάλεια. Με αυτόν τον τρόπο, παρέχονταν περίπου 27.000 θέσεις στέγασης, ενώ βασική πηγή χρηματοδότησης του προγράμματος, αποτέλεσε η Γενική Διεύθυνση Ευρωπαϊκής Πολιτικής Προστασίας και Επιχειρήσεων Ανθρωπιστικής Βοήθειας.

Ακόμη, η συγκεκριμένη δράση φαίνεται να είχε έναν ολιστικότερο χαρακτήρα, δίνοντας μια πολύπλευρη αρωγή στους ωφελούμενους, πέραν από την δυνατότητα πρόσβασης στην κατοικία. Πιο συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα συμπεριλαμβανόταν ένα ευρύ φάσμα επικουρικών πολιτικών, όπως η παροχή οικονομικού βοηθήματος (cash assistance) από 150 έως 550 ευρώ, υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, παροχή νομικής υποστήριξης, πρόσβαση σε δημοτικές και υγειονομικές υπηρεσίες κ.α. Συνολικά, το πρόγραμμα ESTIA αποτέλεσε την πιο καινοτόμα και επαρκής στεγαστική πολιτική που εφαρμόστηκε ποτέ ως προς τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος στην Ελλάδα (Kourachanis, 2018b).

Ωστόσο, το εάν πέτυχε ουσιαστική απορρόφηση των προσφύγων στην κοινωνία, παραμένει αμφιλεγόμενο. Πέραν από το κομμάτι της στεγαστικής αποκατάστασης, οι πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης των προσφύγων, παρουσίασαν σημαντικές ελλείψεις. Ειδικότερα, υπήρξε σημαντική απουσία δράσεων ενδυνάμωσης των αιτούντων άσυλο, συμπεριλαμβανομένης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης, της πολιτισμικής εξοικείωσης κ.α. Ακόμη, η υπερπληρότητα του προγράμματος, σε συνδυασμό με τα μειωμένα ποσοστά εξόδου από αυτό, αποδεικνύουν ότι το ESTIA, δεν κατόρθωσε να επιτύχει την χειραφέτηση των ατόμων, αλλά αντιθέτως, της περεταίρω προνοιακή εξάρτηση των προσφύγων από αυτό (Kourachanis, 2018b). Το παρόν γεγονός, δεν παραμένει ανεξάρτητο από τις γενικότερες επιδιώξεις της Ε.Ε, η οποία στην πραγματικότητα εξαντλεί τις δράσεις της μόνο στη διαχείριση των πιο ακραίων κοινωνικών συνθηκών. Συνεπώς, η κοινωνική συνοχή και η ενσωμάτωση, δεν αποτελούν πρωταρχικό μέλημα της, ενώ συγχρόνως μεγαλώνουν ακόμη περισσότερο οι κοινωνικές ανισότητες.

3.1 Η επίδραση των στεγαστικών υπηρεσιών στην ενδυνάμωση των ικανοτήτων του άστεγου

Στο ελληνικό στεγαστικό παράδειγμα, γίνεται λόγος, για το εάν οι παρεχόμενες στεγαστικές υπηρεσίες και τα στεγαστικά προγράμματα εξασφαλίζουν την εν δυνάμει χειραφέτηση των ωφελούμενων, μέσω των ευκαιριών που παρέχουν στην απόλαυση επαρκέστερων συνθηκών διαβίωσης. Σύμφωνα με την Nussbaum και την προσέγγιση των Capabilities, η ανάπτυξη ικανοτήτων στα άτομα, αποτελεί βασικό στοιχείο κοινωνικής δικαιοσύνης, ενώ η πολιτική τάξη, θα έπρεπε να εξασφαλίζει για όλους τους πολίτες της, ένα κατώτατο όριο στην ανάπτυξη δέκα βασικών ικανοτήτων που σχετίζονται με τη ζωή, τη σωματική υγεία την ελευθερία μετακίνησης, τη φαντασία, τη σκέψη, τα συναισθήματα κ.α.³⁶ (Nussbaum, 2011). Φυσικά, ο παρών κατάλογος δεν είναι εξαντλητικός, ωστόσο η κάθε ικανότητα συνδέεται άρρηκτα με την άλλη. Χρειάζεται να συνυπάρχουν όλες μαζί προκειμένου το άτομο να είναι ελεύθερο να οργανώσει την καθημερινότητά του και να ζήσει μια αξιοβίωτη ζωή (O'Shaughnessy et al., 2021).

Με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως οι άστεγοι βρίσκονται αποκλεισμένοι από μια σειρά δυνατοτήτων, που σχετίζονται με την εκπλήρωση της ευημερίας τους όπως, η κατανάλωση ποιοτικών υπηρεσιών υγείας, φαγητού, ρουχισμού αλλά και πνευματικής καλλιέργειας, διαπροσωπικών σχέσεων κ.α. (Kourachanis, 2022 · Béland & Mahon, 2016). Η έλλειψη επαρκούς στέγας φέρνει τα άτομα αντιμέτωπα με μια πολύμορφη ευαλωτότητα, καθώς οι άστεγοι δεν μπορούν να καλύψουν πολλές από τις βασικές τους ανάγκες. Η ικανοποίηση της ανάγκης για μόνιμη και ασφαλή στέγαση προηγείται έναντι της κάλυψης οποιασδήποτε άλλης ανάγκης των ατόμων, καθώς δίχως στεγαστική επάρκεια, τα άτομα δεν είναι σε θέση να απολαύσουν προσωπική ευημερία (Clapham, Foye & Christian, 2018). Για παράδειγμα, η εύρεση εργασίας και η απόκτηση εισοδήματος ή η ανάπτυξη κοινωνικών συναναστροφών, συνιστά ένα δύσκολο εγχείρημα, δεδομένου ότι οι άστεγοι βιώνουν κοινωνικό στιγματισμό και περιθωριοποίηση (Phelan, Link, Moore & Stueve, 1997 · Shier, Jones & Graham, 2012). Συνεπώς, η πρόσβαση στη στέγαση αποτελεί νευραλγική προϋπόθεση για την κάλυψη των ατομικών αναγκών, έτσι ώστε τα άτομα να έχουν την ικανότητα να

³⁶ Changing Minds. Nussbaum's Ten Central Human Functional Capabilities. Ανακτήθηκε από: http://changingminds.org/explanations/needs/nussbaum_capabilities.htm

διατηρήσουν ένα βασικό επίπεδο αξιοπρέπειας και να είναι σε θέση να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους (Byrne & Culhane, 2011).

Σύμφωνα με τον Padgett, το σπίτι είναι άμεσα συνυφασμένο με την οντολογική ασφάλεια, δηλαδή μια ψυχολογική αίσθηση σταθερότητας που συμβάλει στην αυτοέκφραση και την προσωπική ανάπτυξη (Padgett, 2007). Η προσέγγιση των Capabilities, στην ουσία, ενσωματώνει τις βασικές ελευθερίες που συνδέονται με μια ποιοτική ζωή, όπως η ελευθερία έκφρασης, η αυτοπραγμάτωση κλπ. Ως εκ τούτου, η έλλειψη στέγης αποτελεί ένα παράδειγμα ακραίας αδικίας, όπου το άτομο στερείται αυτών των δυνατοτήτων για μια ευημερούσα ζωή. Δίχως την ασφάλεια του σπιτιού, ο άστεγος δεν μπορεί να απολαύσει την ιδιωτικότητά του, έχει περιορισμένη πρόσβαση σε τροφή, περίθαλψη και μια σειρά άλλων δικαιωμάτων.

Για τους παραπάνω λόγους, ο ευρύτερος στόχος των κοινωνικών ρυθμίσεων, συμπεριλαμβανομένων και των εφαρμοσμένων κοινωνικών πολιτικών, θα πρέπει να είναι η διεύρυνση των ικανοτήτων των ευάλωτων ατόμων στο να μπορούν να απολαμβάνουν περισσότερο από τα δικαιώματά τους. Αυτό, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της πρόσβασης στους αναγκαίους για την επιβίωση πόρους (Alkire, 2002). Παρ' όλα αυτά, τα άτομα μεταξύ τους συχνά εμφανίζουν διαφοροποιήσεις ως προς την δυνατότητα τους να μετατρέπουν του πόρους σε πολύτιμες ευκαιρίες (ικανότητες). Για τους λόγους αυτούς, αρκετοί επιστήμονες εστιάζουν στην ετερογένεια των ανθρώπινων όντων, τονίζοντας πως οι πολιτικές πρόνοιας θα πρέπει να επικεντρώνονται περισσότερο στο να βοηθούν τα άτομα να αναπτύξουν τις ικανότητές τους όπως αυτά επιθυμούν, παρά στο να εξαντλούν το ρόλο τους σε έτοιμες παροχές. Δηλαδή, τα άτομα ανάγονται σε ενεργό παράγοντα αλλαγής και όχι σε παθητικό αποδέκτη διανεμόμενων παροχών (Sen, 1999).

Η στέγαση, θεωρείται το αγαθό το οποίο συνιστά τη βάση στο να μπορέσουν τα ευάλωτα άτομα να αναπτύξουν περαιτέρω τις ικανότητές τους και να αποκτήσουν σωματική και ψυχική ευεξία, ασφάλεια, αίσθηση αξίας κ.α. (Kimhur, 2020). Ειδικότερα, όσον αφορά τα στεγαστικά προγράμματα όπου έχουν ως προτεραιότητα την άμεση πρόσβαση στην κατοικία, η στέγαση θεωρείται βασικό στοιχείο του κράτους πρόνοιας (Tsemberis, 1999). Από το σημείο αυτό κι έπειτα, σύμφωνα με τον Sen, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στις ικανότητες που δημιουργούνται μέσω της πρόσβασης στους πόρους, προκειμένου να μην θεωρηθεί η παροχή των πόρων

αυτοσκοπός (Sen, 1985). Πιο συγκεκριμένα, τίθεται η προβληματική, του πώς μπορούν τα πρωτογενή αγαθά να μετατραπούν σε πολύτιμες ευκαιρίες για προσωπική εξέλιξη.

Στην ελληνική περίπτωση, βάση των ερευνών όπου έχουν διεξαχθεί, τα στεγαστικά προγράμματα που ακολουθούν τη housing first προσέγγιση και που έχουν ως προτεραιότητα την πρόσβαση σε αυτόνομες κατοικίες, δείχνουν να έχουν σημαντική αποτελεσματικότητα στην απόκτηση ευημερίας των δικαιούχων, χωρίς ωστόσο να επιτυγχάνουν τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα (Kourachanis, 2022). Ειδικότερα, αναφορικά με την απόκτηση δυνατοτήτων από την πλευρά των ωφελομένων, παρατηρούνται σημαντικές ελλείψεις στο σχεδιασμό του προγράμματος, που διαβρώνουν αυτόν το σκοπό. Αυτό κυρίως οφείλεται στο γεγονός ότι τα εν λόγω προγράμματα έχουν βραχυπρόθεσμη διάρκεια, υποχρηματοδοτούνται ή δεν στελεχώνονται από καταρτισμένο επιστημονικό δυναμικό. Στεγαστικά προγράμματα, όπως το ESTIA, μπορεί να παρείχαν πρόσβαση στη στέγαση για τους αιτούντες άσυλο, ωστόσο, παρουσίαζαν σημαντικές ελλείψεις ως προς τη διαμόρφωση μιας ολιστικότερης κοινωνικής παρέμβασης, που όχι μόνο θα ενδυνάμωνε τα άτομα, αλλά επίσης θα τα προφύλασσε και από τους ενδεχόμενους κινδύνους. Για παράδειγμα, το πρόγραμμα δεν παρέχει άμεση πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας σε περιπτώσεις ανάγκης (Kourachanis, 2017). Σαφώς και η διαμονή σε διαμερίσματα είναι ασυγκρίτως προτιμότερη πολιτική σε σχέση με τη λύση της μαζικής στέγασης στα camps, ωστόσο η αυτονομία στην κατοικία αυτή καθαυτή, δεν είναι επαρκής δίχως μια πολύπλευρη κοινωνική μέριμνα.

Η δυνατότητα πρόσβασης σε αξιοπρεπή στέγαση, είναι βασική προϋπόθεση για την απόλαυση μιας σειράς ικανοτήτων, όπως αυτές διατυπώθηκαν από την Nussbaum. Στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο που διαμένουν σε διαμερίσματα και εκείνων όπου κατοικούν σε δομές φιλοξενίας, παρατηρούνται διαφορετικές δυνατότητες διαμόρφωσης των προσωπικών τους επιλογών και της ανάπτυξης των ικανοτήτων τους. Οι μεν, παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά ευημερίας και αυτοδιάθεσης σε σχέση με τους πρόσφυγες στα camps οι οποίοι διαβιών σε ένα ασφυκτικό πλαίσιο στο οποίο μετά βίας επιβιώνουν. Βασικές ικανότητες όπως η ασφάλεια, η αυτονομία, η ανάπτυξη φιλικών δεσμών, η διατήρηση της ψυχικής και σωματικής υγείας, η απόκτηση εισοδήματος κ.α., είναι πολύ δύσκολο να αναπτυχθούν σε ένα άτομο το οποίο βιώνει ακραίες συνθήκες καθημερινά.

Δικαιούχοι της πρώτης κατηγορίας, οι οποίοι απέκτησαν σπίτι μέσω των στεγαστικών προγραμμάτων, περιγράφουν ότι η κατοικία αποτέλεσε τη σταθερή βάση πάνω στην οποία στη συνέχεια μπόρεσαν να διαμορφώσουν μια περισσότερο ευημερούσα ζωή. Παρ' όλα αυτά, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, τα εν λόγω προγράμματα δεν χαρακτηρίζονται από αρτιότητα. Υπάρχουν κενά και δυσλειτουργίες ως προς την προστασία των ωφελούμενων σε περιπτώσεις προβλημάτων υγείας, ενδοοικογενειακής βίας κ.α. Επομένως, η στεγαστική μέριμνα, δεν συνδυάζεται επαρκώς με πρόσθετες κοινωνικές υπηρεσίες, κάτι το οποίο στερεί ένα σημαντικό μέρος της ανάπτυξης των ικανοτήτων των ατόμων (Kourachanis, 2022). Παρ' όλα αυτά, ενθαρρύνεται η διαμόρφωση προγραμμάτων που προκρίνουν την ανάγκη για στέγαση ως βασική συνιστώσα της διατήρησης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (O'Shaughnessy et al., 2021). Ωστόσο, χρειάζεται περαιτέρω μελέτη και προθυμία των υπεύθυνων χάραξης κοινωνικών πολιτικών ως προς την εφαρμογή ολιστικότερων και ποιοτικότερων παρεμβάσεων.

3.2 Οι παρεχόμενες στεγαστικές λύσεις και οι συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς υπό το πρίσμα της στεγαστικής κρίσης

Μέσα σε ένα κλίμα εξαθλίωσης και ανασφάλειας των αιτούντων άσυλο που καταφθάνουν στα Ευρωπαϊκά σύνορα, η ανάγκη για αυτόνομες και επαρκείς στεγαστικές λύσεις, κρίνεται επιτακτική. Όπως επισημάνθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, βασική προτεραιότητα των προσφυγικών πολιτικών της Ε.Ε, αποτελεί η καταγραφή των εν λόγω προσφύγων και η μετέπειτα βίαιη τοποθέτησή τους σε κλειστές δομές φιλοξενίας, παρά η στεγαστική τους αποκατάσταση και η σταδιακή ενσωμάτωση στην κοινωνία (Neocleous & Kastrinou, 2016). Παράλληλα, οι αιτούντες άσυλο γίνονται αποδέκτες των κατάφορων στοχεύσεων της Ένωσης σχετικά με τον κοινωνικό και γεωγραφικό έλεγχο³⁷ τους εντός των καταυλισμών (Solidarity Now, 2018).

Προκειμένου να μπορέσει να καλυφθεί η τεράστια ανάγκη για στέγαση που είχε δημιουργηθεί με την άφιξη των χιλιάδων προσφύγων στην ελληνική επικράτεια, χρειαζόταν να πραγματοποιηθεί ένα οργανωμένο σχέδιο στεγαστικής μέριμνας. Στο

³⁷ SOLIDARITY NOW. GEOGRAPHICAL RESTRICTION OF ASYLUM SEEKERS ON THE GREEK ISLANDS: WHAT IS THE IMPACT OF THE RECENT GREEK COUNCIL OF STATE'S DECISION? Ανακτήθηκε από: https://www.solidaritynow.org/en/geographical_restriction/

πλαίσιο της υποδοχής και της φιλοξενίας των προσφύγων, επιχειρήθηκαν να προσαρτηθούν στην ελληνική νομοθεσία οι διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ³⁸, σχετικά με παροχή στεγαστικής φιλοξενίας σε είδος. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 18, καθορίζονται οι τρεις διαφορετικές μορφές στεγαστικής μέριμνας σε είδος. Αρχικά, αυτή αφορά τη διαμονή σε χώρο που χρησιμοποιείται για τη στέγαση των αιτούντων άσυλο (hotspot και κλειστά κέντρα κράτησης) κατά τη διάρκεια των διαδικασιών εξέτασης της αίτησης διεθνούς προστασίας τους, που ασκείται στα σύνορα ή σε ζώνες διέλευσης. Δεύτερον, η στέγαση σε είδος μπορεί να αφορά, κέντρα φιλοξενίας που εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο και που λειτουργούν υπό την εποπτεία διεθνών φορέων ή μη κερδοσκοπικών οργανισμών. Τρίτον, προσφέρεται στέγαση σε ιδιωτικές κατοικίες, διαμερίσματα και ξενοδοχεία, που μισθώνονται προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες στέγασης, και που λειτουργούν επίσης υπό τη διαχείριση ΜΚΟ και άλλων φορέων (Κουραχάνης, 2023).

Δύο απτά παραδείγματα στεγαστικής πολιτικής που εφαρμόστηκαν με βάση την παραπάνω λογική, αποτέλεσαν τα προγράμματα ESTIA, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, αλλά επίσης και το πρόγραμμα HELIOS³⁹ που παρείχε επιδότηση ενοικίου και δράσεις κοινωνικής ενδυνάμωσης σε αναγνωρισμένους πρόσφυγες (ενδεικτικά Κουραχάνης, 2019· IOM, 2019).

Παρ' όλα αυτά, ο κατεξοχήν τρόπος κοινωνικής αρωγής που υιοθετήθηκε ως προς την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών των αιτούντων άσυλο, ήταν αυτός της μαζικής στέγασης. Η παρούσα συνθήκη, δημιουργεί ποικίλα προβλήματα στην καθημερινή διαβίωση και τον τρόπο ζωής των προσφύγων. Πέραν του γεγονότος ότι οι συνθήκες υγιεινής στα Κ.Υ.Τ δημιουργούν ένα αφιλόξενο περιβάλλον για μακροχρόνια ή προσωρινή στέγαση, οι πρόσφυγες έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με φυσικούς κινδύνους, δίχως να διαθέτουν την ικανότητα και τα μέσα να προστατευτούν από αυτούς (Kourachanis, 2018). Συγχρόνως, η υπερσυγκέντρωση των ατόμων στα hotspot, σε συνδυασμό με τις προκλήσεις που απορρέουν στην ψυχολογία των προσφύγων από τη διαβίωση ακραίων συνθηκών, ενδέχεται να οξύνει περιστατικά βίας μεταξύ των αιτούντων. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις φυλετικής ή

³⁸ ΟΔΗΓΙΑ 2013/33/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&from=ES>

³⁹ European Commission. HELIOS Project. Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/migrant-integration/integration-practice/helios-project_en

σεξουαλικής βίας⁴⁰ που έχουν λάβει χώρα εντός των αστυνομικratούμενων καταυλισμών⁴¹ (Human Rights Watch, 2016).

Παρόμοιες συνθήκες επικρατούν στους καταυλισμούς, όχι μόνο των νησιών πρώτης υποδοχής, αλλά και της ενδοχώρας. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για σοβαρές ανεπάρκειες τόσο στον σχεδιασμό του πλαισίου υποδοχής και φιλοξενίας των προσφύγων, όσο και στον υλικοτεχνικό εξοπλισμό των camps (FEANTSA, 2020). Ακόμη, η λύση της μαζικής στέγασης, κάτω από τις συνθήκες όπου πραγματοποιείται, δημιουργεί ένα δυσμενές υγειονομικό περιβάλλον, που απειλεί άμεσα τους αιτούντες άσυλο και κυρίως τους πιο ευπαθείς εξ αυτών. Ειδικότερα κατά την περίοδο της διάδοσης του Covid-19, τα hotspot αποτέλεσαν ένα χώρο υπερμετάδοσης του ιού, δίχως να παρέχεται η αναγκαία ιατροφαρμακευτική μέριμνα προς τους πρόσφυγες (Αποστολάρα, Τσερώνη & Αδαμακίδου, 2021). Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν κυβερνητικοί περιορισμοί στην παροχή ιατρικής βοήθειας από μη κυβερνητικές οργανώσεις, καθώς αυτές, χρειάστηκε να εγκαταλείψουν τους καταυλισμούς, λόγω των έκτακτων περιοριστικών μέτρων που είχαν επιβληθεί (Tazzioli & Stierl, 2021). Επιπροσθέτως, η διαμονή των προσφύγων σε σκηνές, δεν εξασφαλίζει σε καμία περίπτωση προστασία από τις ακραίες επιδημιολογικές εξάρσεις, καθώς, σε ένα χώρο μόλις λίγων τετραγωνικών, “συστεγάζονται” δεκάδες άνθρωποι, δίχως θέρμανση και άλλα αγαθά για αξιοπρεπή και ασφαλή διαβίωση.

Με σκοπό την καλύτερη προστασία και ασφάλεια των πολιτών τρίτων χωρών που εισέρχονται παράτυπα στην Ελλάδα, το 2019, δημιουργήθηκαν οι Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές⁴² (Κ.Ε.Δ) ως περιφερειακές υπηρεσίες των Υπηρεσιών Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Εντός τους, δύναται να λειτουργεί δομή προσωρινής υποδοχής, Κ.Υ.Τ, καθώς και άλλοι χώροι για την παραμονή υπηκόων τρίτων χωρών ή ανιθαγενών. Τέτοιου τύπου δομές, συναντώνται σε αρκετά ελληνικά νησιά, όπως είναι το Κ.Ε.Δ Χίου, το Κ.Ε.Δ της Κώ, το Κ.Ε.Δ Λέσβου, Σάμου κλπ. Ωστόσο,

⁴⁰ HUMAN RIGHTS WATCH. Greece: Refugee “Hotspots” Unsafe, Unsanitary. Ανακτήθηκε από: <https://www.hrw.org/news/2016/05/19/greece-refugee-hotspots-unsafe-unsanitary>

⁴¹ Υπουργείο Προστασία του Πολίτη. EMAS 0068. Ενίσχυση Αστυνομικών Υπηρεσιών με προσωπικό για την παροχή υπηρεσιών ασφαλείας στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Ανακτήθηκε από: <https://ydeap.gr/emas-0068/>

⁴² Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου. Κ.Υ.Τ & Κ.Ε.Δ. Ανακτήθηκε από: <https://migration.gov.gr/ris/perifereiakes-monades/kyt-domes/>

προβλέπεται η δημιουργία πολύ αυστηρών μηχανισμών ελέγχου εντός των Κ.Ε.Δ, με σκοπό τη συνεχή επιτήρηση και την ασφάλεια του χώρου. Για το λόγο αυτό, σε αρκετές δομές εγκαταστάθηκε Κλειστό Σύστημα Παρακολούθησης (CCTV) το οποίο διαθέτει κατάλληλο λογισμικό, με σκοπό να εντοπίζει εγκαίρως τυχόν έκτακτα συμβάντα και να μεταφέρει οπτικό υλικό στο Τοπικό Κέντρο Συμβάντων, στο Κέντρο Ελέγχου της Αθήνας, αλλά και στην ΕΛ.ΑΣ (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, 2019) .

Επίσης, τα Κ.Ε.Δ φυλάσσονται περιμετρικά με διπλή περίφραξη τύπου NATO, ενώ στην είσοδο και έξοδο αυτών, υπάρχουν τουρνικέ και σύστημα access control δύο παραγόντων, ηλεκτρονικής κάρτας και δακτυλικών αποτυπωμάτων. Κατά την επιστροφή τους οι πρόσφυγες στις δομές αυτές, υποβάλλονται σε σωματικό έλεγχο, ενώ γίνεται χρήση συστήματος x-rays στα προσωπικά τους αντικείμενα. Το ίδιο καθεστώς επιβάλλεται και στα ανήλικα παιδιά της δομής, ακόμη κι όταν αυτά επιστρέφουν από το σχολείο. Ακόμη, στα Κ.Ε.Δ της Σάμου, της Κώ και της Λέρου, έχει προβλεφθεί η ίδρυση εγκαταστάσεων κράτησης⁴³, σύμφωνα με το άρθρο 31 του Ν. 3907/2011 (Α' 7)⁴⁴, οι οποίες θα λειτουργούν ως υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας.

Κατ' ουσίαν, στην πράξη, τα Κ.Ε.Δ λειτουργούν περισσότερο ως υπαίθριες φυλακές, παρά ως ανοιχτές δομές φιλοξενίας που παρέχουν ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης⁴⁵. Ειδικότερα, βάσει της έρευνας του οργανισμού Refugee Support Aegean (R.S.A.), οι αιτούντες άσυλο που βρίσκονται στα Κ.Ε.Δ των ελληνικών νησιών του Αιγαίου, διαμένουν σε συνθήκες αυξημένου ελέγχου, επιτήρησης και καταστολής. Οι παρούσες συνθήκες, συμβάλουν αρνητικά στη σωματική και ψυχολογική υγεία των προσφύγων, ειδικότερα εάν ληφθούν υπ όψιν οι τραυματικές τους εμπειρίες κατά την διαδικασία εισόδου τους στα σύνορα. Το καθεστώς υψίστης ασφαλείας των Κ.Ε.Δ, και τα πρωτόκολλα με τα οποία θα πρέπει να συμμορφώνονται οι αιτούντες άσυλο,

⁴³ AMYNA NEWS. Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές: Μικρές πόλεις και με κρατητήρια της Αστυνομίας. Ανακτήθηκε από:
<https://www.amyna.news/ellada/mikres-poleis-kai-me-kratitiria-tis-astynomias/>

⁴⁴ Νόμος 3907/2011. Ανακτήθηκε από:
<https://www.taxheaven.gr/law/3907/2011>

⁴⁵ R.S.A. Τι συμβαίνει σήμερα με στις προσφυγικές δομές στα νησιά του Αιγαίου. Ανακτήθηκε από:
<https://rsaegean.org/el/ked-nisia-aigaiou/>

παραβιάζουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, τόσο για τους ίδιους τους πρόσφυγες, οι οποίοι υφίστανται περιορισμό της ελευθερίας τους, όσο και για τους εργαζόμενους των δομών. Συγχρόνως, στις περισσότερες δομές εφαρμόστηκε σημαντική μείωση του προσωπικού και των οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν σε αυτές, κάτι το οποίο συνέβαλε στη μείωση μιας σειράς παροχών όπως ιατρική υποστήριξη, παροχή ειδών πρώτης ανάγκης, νομική και ψυχοκοινωνική μέριμνα, συμβουλευτική κ.α. (ενδεικτικά Refugee Support Aegean, 2023· Κουραχάνης, 2023).

Για τους λόγους αυτούς, οι συνθήκες στους καταυλισμούς, κρίνονται μη βιώσιμες και ακατάλληλες για την ευζωία των προσφύγων. Η ανάγκη πρόσβασης σε ασφαλή στέγη των αιτούντων άσυλο και των οικογενειών τους, θα πρέπει να αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες της διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος στην Ευρώπη. Σε αντίθετη περίπτωση, η λύση της μαζικής στέγασης στα Κ.Υ.Τ, έχει ως αποτέλεσμα να παράγει περισσότερους άστεγους, παρά να αποτελεί μέριμνα με στόχο την ανακούφιση και την στεγαστική αποκατάσταση των αναξιοπαθούντων. Η ύπαρξη απλά ενός χώρου στεγαστικής φιλοξενίας, δεν αποτελεί επαρκές μέτρο, ειδικότερα όταν δεν διασφαλίζονται ποιοτικές στεγαστικές συνθήκες. (Κουραχάνης, 2019).

Το γεγονός αυτό, επιβεβαιώνεται βάσει της Ευρωπαϊκής Τυπολογίας ETHOS⁴⁶ για την Έλλειψη Στέγης και τον Αποκλεισμό από την Κατοικία του οργανισμού FEANTSA. Σκοπός της συγκεκριμένης τυπολογίας, είναι να δημιουργηθεί μια κοινή παραδοχή ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ε.Ε, σχετικά με το ποιες είναι οι ελλείψεις που καθιστούν ένα άτομο άστεγο, αλλά και να υπάρξει μια ευρύτερη αναγνώριση των μορφών στεγαστικού αποκλεισμού (FEANTSA, 2006).

Η τυπολογία ETHOS λοιπόν, ορίζει τις τρεις βασικές διαστάσεις αξιοπρεπών όρων στέγασης, όπου η μη κάλυψή τους οδηγεί σε φαινόμενα στεγαστικού αποκλεισμού. Άστεγος επομένως, θεωρείται το άτομο το οποίο, δεν έχει επαρκή κατοικία ή χώρο για να καλύψει τις ανάγκες του (φυσική διάσταση), δεν είναι σε θέση να προστατεύσει την ιδιωτικότητα του και να απολαύσει κοινωνικές συναναστροφές (κοινωνική διάσταση) και δεν κατέχει την αποκλειστική κυριότητα ή τον νόμιμο τίτλο μιας κατοικίας (νομική διάσταση) (Edgar, Meert & Doherty, 2005).

⁴⁶ FEANTSA. ETHOS – Ευρωπαϊκή τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία. Ανακτήθηκε από: https://www.feantsa.org/download/el_6311838887283173706.pdf

Η μη ικανοποίηση είτε ενός, είτε περισσότερων διαστάσεων οδηγεί στη διάκριση τεσσάρων βασικών μορφών έλλειψης στέγης.

Αρχικά, οι άστεγοι που ζουν στο δρόμο (Rooflessness) και δεν έχουν πρόσβαση σε κάποια στεγαστική δομή. Δεύτερον, τα άτομα που δεν διαθέτουν μόνιμη κατοικία, αλλά φιλοξενούνται προσωρινά σε κάποιο υπνωτήριο ή ξενώνα (Homelessness). Τρίτον, όσοι ζουν σε επισφαλείς στεγαστικές συνθήκες και υπάρχει σοβαρή απειλή απώλειας στέγης, όπως σε περιπτώσεις εξώσεων ή ενδοοικογενειακής βίας κ.α. (Insecure Housing). Και τέλος, τα άτομα τα οποία κατοικούν σε ακατάλληλα καταλύματα και υπερπληθείς εγκαταστάσεις (Inadequate Housing), όπως οι καταυλισμοί, τροχόσπιτα, παράνομες κατασκηνώσεις κ.α. (Αράπογλου, Γκούνης, Σιατίτσα & Σουλελέ, 2015).

Επομένως, βάσει της τυπολογίας, οι πρόσφυγες που διαμένουν σε δομές φιλοξενίας και κέντρα υποδοχής, εμπίπτουν στην κατηγορία των στερούμενων κατοικίας. Αυτομάτως, αποτελούν μια εξαιρετικά ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα όπου χρίζει άμεσης κοινωνικής μέριμνας. Η εξασφάλιση αξιοπρεπών στεγαστικών συνθηκών αποτελεί θεμελιώδης ανθρώπινη ανάγκη, και αντίστοιχα, η απουσία αυτών, ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Το άτομο το οποίο δεν διαθέτει πρόσβαση σε κάποια στέγη, έρχεται αντιμέτωπο με ποικίλες προκλήσεις και κυρίως με την αδυναμία να καλύψει τις προσωπικές του ανάγκες (Murray, Pauw & Holm, 2005). Αδυνατεί να αναπτύξει κοινωνικές συναναστροφές, να απολαύσει προσωπική ευημερία, να έχει πρόσβαση σε δομές υγείας, ενώ παράλληλα βιώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η πρόσβαση στην κατοικία συνεπώς, αποτελεί προϋπόθεση για την ικανοποίηση των ατομικών αναγκών. Αντίστοιχα, οι πολιτικές που προωθούν την πρόσβαση στην κατοικία, θα πρέπει να προηγούνται οποιασδήποτε άλλης δράσης κοινωνικής ενσωμάτωσης (Κουραχάνης, 2018α).

3.3 Η επίδραση των στεγαστικών συνθηκών στις προοπτικές ευημερίας των αιτούντων άσυλο και προσφύγων

Μεθοδολογία

Σκοπός της παρούσας ερευνητικής διαδικασίας, αποτελεί η μελέτη της επίδρασης της στέγασης στην απόκτηση ευημερίας και στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των ατόμων.

Θα επιχειρηθεί μεγαλύτερη εμβάθυνση στο ζητούμενο της έρευνας, εξετάζοντάς το, υπό το πρίσμα των δύο στεγαστικών προσεγγίσεων, Housing First και Staircase of Transition, τα χαρακτηριστικά των οποίων αναλύθηκαν παραπάνω. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, αναπτύχθηκαν μέθοδοι ποιοτικής έρευνας, και πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με εργαζόμενους των φορέων που δραστηριοποιούνται στο κομμάτι του σχεδιασμού και της υλοποίησης στεγαστικών προγραμμάτων στο ελληνικό πεδίο.

Ειδικότερα, διεξήχθησαν τέσσερις συνεντεύξεις με εκπροσώπους και εργαζόμενους των φορέων της κοινωνίας των πολιτών που εφαρμόζουν στεγαστικά προγράμματα όπως το ESTIA, αλλά και με εργαζόμενους που δραστηριοποιούνται στους προσφυγικούς καταυλισμούς. Πρόκειται για πρόσωπα τα οποία κατέχουν γνώση και εμπειρία στο κομμάτι της στεγαστικής φιλοξενίας και της ικανοποίησης των αναγκών των ωφελούμενων μέσα από την εργασιακή τους δραστηριότητα. Επομένως, η συμβολή τους αποδείχθηκε σημαντική στην κάλυψη των ερευνητικών ερωτημάτων που διατυπώθηκαν και που σχετίζονταν με την επίδραση των στεγαστικών τους προγραμμάτων στην ικανοποίηση των ευρύτερων ανθρώπινων αναγκών των ωφελούμενων.

Υιοθετώντας την προσέγγιση των Capabilities, όπως αυτή διατυπώθηκε από την Nussbaum (2011), διαμορφώθηκε ο οδηγός της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας. Πιο συγκεκριμένα, τα ερωτήματα κατηγοριοποιούνται με βάση την επίδραση των κοινωνικών παρεμβάσεων ως προς την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών των ατόμων. Αυτές οι ανάγκες, σχετίζονται με τις δυνατότητες που προσφέρονται στον ωφελούμενο να ζει σε αξιοπρεπείς συνθήκες, να τρέφεται επαρκώς, να αναπτύσσει το αίσθημα της ασφάλειας και της ψυχολογικής τόνωσης, να είναι σε θέση να επικοινωνεί και να δημιουργεί δεσμούς με τους γύρω του, να κάνει μελλοντικά σχέδια, να διασκεδάσει και να έχει πρόσβαση στην απόκτηση εισοδήματος.

Οι θεματικοί άξονες του οδηγού συνέντευξης, αφορούν ευρύτερα το ρόλο που διαδραματίζουν οι πολιτικές μέριμνες των φορέων κοινωνικής πολιτικής, ως προς τη δυνατότητα κοινωνικής ενσωμάτωσης και χειραφέτησης των ατόμων. Ο σκοπός αυτός, επιτυγχάνεται μέσω της ανάπτυξης των ικανοτήτων των ωφελούμενων, όπως αυτές, καλλιεργούνται από τα εκάστοτε προγράμματα (Nussbaum, 2011). Παράλληλα

με τις ανωτέρω θεματικές, επιχειρείται και μια ποιοτική σύγκριση του Housing First και του Staircase of Transition μοντέλου, στην ελληνική πραγματικότητα.

Το αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας, αφορά στεγαστικά προγράμματα που ακολουθούν τη Housing First προσέγγιση, όπως αυτό του ESTIA και της Staircase of Transition προσέγγισης, όπως αποτελεί η περίπτωση του Κέντρου Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης και των προσφυγικών καταυλισμών. Τα προγράμματα αυτά χρησιμοποιούν διαφορετικά εργαλεία και έχουν άλλες προτεραιότητες. Απευθύνονται ωστόσο σε ωφελούμενους οι οποίοι προέρχονται από προσφυγικούς καταυλισμούς. Αυτό που στην ουσία διερευνάται, είναι το ποια από τις δύο προσεγγίσεις παρέχει ποιοτικότερες και επαρκέστερες υπηρεσίες στα άτομα. Τα ευρήματα της έρευνας, παρουσιάζονται στην ακόλουθη ενότητα.

Παρουσίαση ερευνητικών ευρημάτων

Στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζονται τα ερευνητικά ευρήματα που εξήχθησαν από τέσσερις διαφορετικές συνεντεύξεις με εκπροσώπους και εργαζόμενους των φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Υιοθετώντας την προσέγγιση των Capabilities στην έρευνα πεδίου, παρατηρείται μια ταύτιση και επαλήθευση του θεωρητικού πλαισίου, όπως αυτό αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Έχοντας ως σημείο αναφοράς τις στεγαστικές προσεγγίσεις Housing First και Staircase of Transition, επιτυγχάνεται μια ποιοτική σύγκριση μεταξύ τους, με τα ευρήματα να κλείνουν προς την καταλληλότητα της πρώτης, έναντι της δεύτερης, στην ανάπτυξη του βαθμού της ελευθερίας των ατόμων.

Στην ελληνική περίπτωση, φαίνεται η προσέγγιση με προτεραιότητα στη στέγαση, να συμβάλει με ουσιαστικότερο τρόπο στην απόκτηση της ευημερίας των ωφελούμενων και στην ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, κι αυτό διότι εξασφαλίζει πρόσβαση σε ένα πολύ σημαντικό αγαθό, τη στέγη. Η κάλυψη αυτής της ανάγκης, αποτελεί πρωταρχική προϋπόθεση για την εκπλήρωση όλων των άλλων αναγκών, που σχετίζονται με την ευημερία του σώματος και του πνεύματος του ατόμου (Byrne & Culhane, 2011 · Clapham, Foye & Christian, 2018). Ειδικότερα, στον πυλώνα της διατήρησης της ψυχικής υγείας, της αποφυγής του πρόωρου θανάτου και της απόκτησης αισθήματος ασφάλειας, το Housing First μοντέλο, λειτουργεί περισσότερο ευεργετικά σε σχέση με αυτό του Staircase. Παρ' όλα αυτά, όπως αναδεικνύεται από τα ερευνητικά ευρήματα, ο θετικός αντίκτυπος αυτής της

προσέγγισης, δεν επιτυγχάνεται στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Δηλαδή, δεν ικανοποιούνται σε όλες τις περιπτώσεις επαρκώς τα “κριτήρια ευημερίας”, όπως αυτά κατηγοριοποιούνται στη συνέχεια.

Οι λόγοι που αυτό συμβαίνει, ποικίλουν. Κυρίως σχετίζονται με τον βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα των παρεμβάσεων, την έλλειψη πόρων και την απουσία καταρτισμένου επιστημονικού δυναμικού στα πρωταρχικά στάδια της διαμόρφωσης της εκάστοτε πολιτικής μέριμνας. Σε κάθε περίπτωση, χρειάζεται μια ολιστικότερη παρέμβαση, η οποία να εστιάζει σε πρόσθετες πολιτικές που αποσκοπούν στην κοινωνική ένταξη του ατόμου. Η επίδραση της στέγασης στην απόκτηση ευημερίας, είναι ζωτικής σημασίας, ωστόσο από μόνη της δεν επαρκεί στην προσπάθεια δημιουργίας ευτυχέστερων και πιο αυτόνομων ανθρώπων.

1. Η στέγαση ως μέσο αποφυγής ενός πρόωρου θανάτου

Στη συγκεκριμένη διάσταση, δίνεται έμφαση στη προστασία που προσφέρει η στέγαση ως προς την διασφάλιση της καλής ζωής και της υγείας των ωφελομένων. Πρόκειται για ένα βασικό αγαθό, το οποίο προφυλάσσει το άτομο από τους ενδεχόμενους κινδύνους που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν εκτός πλαισίου κατοικίας. Οι κίνδυνοι αυτοί ποικίλουν και δύνανται να οδηγήσουν στην απώλεια της ζωής του ατόμου, εφόσον δεν παρέχεται ένα διευρυμένο πλαίσιο προστασίας του. Οι εργαζόμενοι των φορέων που εμπλέκονται σε δράσεις κοινωνικής μέριμνας για τα ευάλωτα άτομα και τους άστεγους, δίνουν τη δική τους οπτική στη συγκεκριμένη διάσταση, αξιολογώντας την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών τους προγραμμάτων. Ουσιαστικά επιχειρείται όχι μόνο η αποτύπωση της επίδρασης αυτών των δράσεων, αλλά συγχρόνως επιτυγχάνεται και μια ποιοτική σύγκριση του Housing First και του Staircase Of Transition μοντέλου στην πράξη.

Στα camps υπάρχουν φυλετικές συγκρούσεις που ενδέχεται να γίνουν επικίνδυνες για τα άτομα. Στα διαμερίσματα, οι ωφελούμενοι αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια καθώς προφυλάσσονται από πολλούς κινδύνους, σε αντίθεση με τα camps όπου οι πρόσφυγες είναι εκτεθειμένοι στις βροχές, τις πυρκαγιές και το κρύο.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Το πρόγραμμα παρέχει κάποιες βασικές υπηρεσίες όπως η δυνατότητα χρήσης πλυντηρίων, μπάνιων, παροχή ρούχων κλπ. Οι υπηρεσίες λειτουργούν ως κίνητρα με σκοπό το άτομο να έρθει σε επαφή με την κοινωνική υπηρεσία και τους εργασιακούς συμβούλους έτσι ώστε να βελτιώσει τη ζωή του. Ωστόσο, οι υπηρεσίες αυτές δεν προστατεύουν το άτομο από έναν πρόωρο θάνατο, αλλά το συντηρούν σε μια παγία θέση εξαθλίωσης.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης παίζει σημαντικό ρόλο στη μείωση των πρόωρων θανάτων. Αυτό ωστόσο εξαρτάται και από το πόσο επιβεβαρυμμένη είναι η υγεία των ωφελούμενων τη στιγμή της ένταξης. Εξαιτίας αυτής της επιβάρυνσης, κάποιοι ωφελούμενοι έφυγαν από τη ζωή. Λόγω έλλειψης κοινωνικών προγραμμάτων που εστιάζουν στις διαφορετικές ανάγκες του κάθε ωφελούμενου, πολλοί φορείς είχαν στο πρόγραμμά τους άστεγους με σοβαρά προβλήματα υγείας, όπως καρκινοπαθείς κλπ, που ήταν άγνωστο το πώς θα εξελιχθεί η υγεία τους. Τουλάχιστον στο τέλος της ζωής του έφυγαν με καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και την προσδοκία μιας καλύτερης ζωής.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Τα camps και τα διαμερίσματα είναι η μέρα με τη νύχτα. Στα camps στα νησιά που είναι πολύ άσχημες οι συνθήκες, μπορεί κάποιος να πεθάνει από περιτονίτιδα λόγω σκωληκοειδίτιδας. Αν ζούσε σε αξιοπρεπείς συνθήκες αυτό θα είχε αποφευχθεί. Στα camps δυστυχώς είναι πολύ εύκολο να σε μαχαιρώσει κάποιος. Στα διαμερίσματα αντιμετωπίζεις και εκεί δυσκολίες, που έχουν να κάνουν με την πρόσβαση στα νοσοκομεία, ασθενοφόρα κλπ, ωστόσο σε πολύ μικρότερο βαθμό.

Εργαζόμενος του προγράμματος ESTIA

Όπως διαπιστώνεται από τις παραπάνω μαρτυρίες, η πρόσβαση του άστεγου πληθυσμού σε κοινωνικές υπηρεσίες και η απόλαυση βασικών αγαθών, εν δυνάμει μπορεί να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσής του. Ειδικότερα στις περιπτώσεις όπου παρέχεται κατοικία στον ωφελούμενο, δίνεται μια πολύ μεγάλη κάλυψη αναφορικά με την προστασία του από τους εξωτερικούς κινδύνους και τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Στην περίπτωση του Housing First μοντέλου, αυτό γίνεται πιο εύκολα αντιληπτό και μετρήσιμο. Αντιθέτως, στις περιπτώσεις όπου μεσολαβεί η μετακίνηση

του ωφελούμενου από πολλές δομές και υπηρεσίες, μέχρι το στάδιο της στεγαστικής του αποκατάστασης, παρατηρείται να μην υπάρχει σαφής μείωση των απειλών αυτών. Ο κίνδυνος του θανάτου είναι υπαρκτός, εφόσον δεν παρέχεται μια ολιστικότερη μέριμνα που να εστιάζει στη συνολική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ωφελούμενου (Clapham, Foye & Christian, 2018).

2. Η επίδραση των κοινωνικών προγραμμάτων στην κάλυψη της ανάγκης για στέγασης και σίτιση των ωφελούμενων

Σύμφωνα με την Nussbaum, η ικανότητα του ατόμου να απολαύσει μια ευημερούσα ζωή, εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την πρόσβασή του σε ποιοτικό φαγητό και στέγαση (Nussbaum, 2011). Η μη κάλυψη αυτών των αναγκών, οδηγεί τα άτομα σε εκτεταμένη ευαλωτότητα, καθώς πρόκειται για αγαθά που σχετίζονται άμεσα με τη δυνατότητα διαβίωσης τους και τη διατήρηση της σωματικής τους υγείας (Pleace & Bretherton, 2013). Στη παρούσα διάσταση, επιχειρείται να αποτυπωθεί ο ρόλος που εξυπηρετούν τα κοινωνικά προγράμματα ως προς την κάλυψη αυτών των αναγκών, στην ελληνική πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, γίνεται καταγραφή των συνθηκών που επικρατούν στα camps αιτούντων άσυλο, σε αυτόνομα διαμερίσματα που στεγάζονται πρόσφυγες αλλά και σε κέντρα ημέρας.

Κάποια camps παρέχουν διατροφή στους αιτούντες άσυλο, σε αντίθεση με το πρόγραμμα ESTIA 2 που δεν παρέχει φαγητό. Στα διαμερίσματα ο ωφελούμενος έχει τη δυνατότητα να μαγειρέψει ο ίδιος το φαγητό που θέλει ή να το αγοράσει. Σε αρκετές περιπτώσεις παρέχεται και κάρτα σίτισης. Στα camps υπάρχει συγκεκριμένο ελληνικό menu το οποίο είναι για όλους και δεν δίνεται η δυνατότητα επιλογής. Πολλοί αιτούντες μπορεί να έχουν αλλεργία σε κάποιο τρόφιμο.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Η επαρκής στέγαση μέσω του προγράμματος δεν παρέχεται σε καμία περίπτωση. Οι περισσότεροι ωφελούμενοι κάνουν απόπειρες να μαζέψουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά για να βρουν κατοικία, ωστόσο γνωρίζουν ότι στο τέλος θα τους απορρίψουν. Σχετικά με τη σίτιση, παρέχεται απλά λίγο τσάι, καφές, τυρόπιτα κλπ, ή οτιδήποτε άλλο μας έφερναν οι δωρητές. Το να δώσεις στον ωφελούμενο ένα κομμάτι κέικ, δεν λύνει το επισιτιστικό του πρόβλημα.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Το πρόγραμμα παρέχει οικοσκευή στους ωφελούμενούς της. Τα άτομα μαθαίνουν να μαγειρεύουν και να φροντίζουν μόνοι τους τον εαυτό τους. Επομένως, έχουν ένα καλύτερο τρόπο διατροφής, και αυτό ωφελεί και την υγεία τους. Σχετικά με τη στέγαση, λόγω του χαμηλού ενοικίου που παρέχονταν, κάποιες φορές νοικιάζονταν σπίτια τα οποία δεν ήταν τα πλέον κατάλληλα. Το παρόν πρόγραμμα, προσπαθεί να το βελτιώσει αυτό, αυξάνοντας την επιδότηση ενοικίου με σκοπό να νοικιαστούν καλύτερα σπίτια για τους ωφελούμενους.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό πως η εφαρμογή των Housing First και Staircase of Transition προσεγγίσεων, έχει και διαφορετικά αποτελέσματα ως προς την κάλυψη των βασικών αναγκών των ατόμων σχετικά με τη στέγαση και τη σίτιση. Σχετικά με τον πυλώνα της στέγασης, οι ωφελούμενοι οι οποίοι έχουν εγκατασταθεί σε δική τους κατοικία, εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά αυτονομίας και ελευθερίας προσωπικών επιλογών (Kimhur, 2020). Το σπίτι στις περισσότερες περιπτώσεις, είναι αυτό το οποίο τους παρέχει αίσθηση ασφάλειας και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Αντιθέτως, στην περίπτωση της κλιμακωτής μετάβασης προς την κατοικία, δεν καλύπτεται επαρκώς, ούτε το κομμάτι της στέγασης ούτε της σίτισης. Ειδικότερα η τροφή, παρέχεται τυπικά και συνήθως είναι κακής ποιότητας, ενώ συγχρόνως δεν καλύπτει σε βάθος τις επισιτιστικές ανάγκες των ατόμων, αλλά τους αποτρέπει από το να πεθάνουν από ασιτία.

3. Διατήρηση αισθήματος ασφάλειας και αποφυγή σωματικής – ψυχικής κακοποίησης

Η απόκτηση αισθήματος ασφάλειας που απορρέει από την πρόσβαση στην κατοικία, είναι σημαντική προϋπόθεση για την ανάπτυξη των ικανοτήτων των ατόμων και της ευημερίας τους (Clapham, Foye & Christian, 2018). Η Housing First προσέγγιση, θέτει ως προτεραιότητα την ανάγκη απόκτησης στέγης, μέσα στην οποία το άτομο θα μπορέσει σταδιακά να νιώσει προστατευμένος και λιγότερο εκτεθειμένος σε περιστατικά βίας εναντίον του. Η αυτοπεποίθηση ότι το άτομο διαθέτει τον δικό του προσωπικό χώρο και δεν τον μοιράζεται αναγκαστικά με άλλα άτομα, το βοηθά να είναι περισσότερο αυτοτελής και να έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί αυτοβούλως. Στην περίπτωση της Staircase of Transition προσέγγισης, αυτό δεν επιτυγχάνεται στον μέγιστο βαθμό, καθώς το άτομο δεν έχει την ελευθερία να οργανώσει τη ζωή

του όπως αυτό επιθυμεί, ενώ συγχρόνως είναι αναγκασμένο να συγκατοικεί τις περισσότερες φορές με αρκετά άτομα.

Υπήρχαν περιστατικά που συνέβαιναν διαπληκτισμοί μέσα στο κέντρο μεταξύ των ωφελούμενων. Ωστόσο υπήρχε όρος για τους ωφελούμενους της δομής να είναι κόσμοι, να μην χρησιμοποιούν ρατσιστικό λόγο, να μην κάνουν χρήση σωματικής - λεκτικής βία κλπ, προκειμένου να μην αποκλειστούν από την υπηρεσία. Οι γυναίκες που άφηναν τα παιδιά τους στο κέντρο αισθάνονταν μεγαλύτερη ασφάλεια καθώς υπήρχε ένας ειδικά διαμορφωμένος χώρος με παιχνίδια και δραστηριότητες για τα παιδιά. Επίσης υπήρχαν κοινωνικοί λειτουργοί στο χώρο που τα πρόσεχαν.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Στους ξενώνες και στα υπνωτήρια, επειδή υπάρχουν πολλά κρεβάτια το ένα δίπλα στο άλλο, ο ωφελούμενος μπορεί να νιώθει εκτεθειμένος. Η μετάβαση από μια στεγαστική δομή σε έναν αυτόνομο χώρο είναι μια πολύ σημαντική αλλαγή. Τα περιστατικά λεκτικής βίας είναι πολύ συχνό φαινόμενο στις δομές αυτές. Ωστόσο αξίζει να σημειθούν και οι περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, όπου οι συμπεριφορές αυτές μπορεί να μην εκδηλώνονταν εάν η οικογένεια ζούσε σε έναν ξενώνα και όχι στο σπίτι της. Είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις ατόμων που αποβλήθηκαν από το πρόγραμμα, ωστόσο υπάρχουν.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Όπως επισημαίνεται, στις δομές όπου υπάρχει σημαντική τριβή και επαφή μεταξύ των ωφελούμενων, σε πολλές περιπτώσεις δημιουργούνται εντάσεις και περιστατικά βίας εις βάρος των ατόμων. Το φαινόμενο αυτό, αμβλύνεται σημαντικά όταν το άτομο αποκτά τη δική του κατοικία. Επομένως μπορεί να αναπτύξει περισσότερες ικανότητες που αφορούν την αυτοδιάθεση και την έκφραση των βαθύτερων αναγκών του (Balchin, 1981). Παρ' όλα αυτά, τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας στο στεγαστικό περιβάλλον είναι κάτι για το οποίο χρειάζεται μεγαλύτερη μέριμνα, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση από την πλευρά των κοινωνικών επιστημόνων. Η βία εντός πλαισίου κατοικίας είναι κάτι το οποίο στερεί σε μεγάλο βαθμό την αίσθηση ασφάλειας των ατόμων και που υποβαθμίζει την ποιότητα της ζωής τους συνολικότερα. Η Housing First προσέγγιση κατά γενική ομολογία φαίνεται να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην απόκτηση του

αισθήματος ασφάλειας από ότι το Staircase μοντέλο (Kourachanis, 2022). Παρόλα αυτά, χρειάζεται η διαμόρφωση ολιστικότερων προγραμμάτων με προτεραιότητα στη στέγαση, τα οποία να μεριμνούν σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας.

4. Ενίσχυση της ικανότητας των ατόμων για την εκπλήρωση των στόχων και των μελλοντικών τους σχεδίων

Ένα επίσης σημαντικό κομμάτι των ικανοτήτων, όπως αναφέρθηκαν από την Nussbaum, είναι η δυνατότητα δημιουργίας μελλοντικών σχεδίων από την πλευρά των ατόμων και η εκπλήρωσή τους. Είναι χρήσιμο, μια κοινωνική μέριμνα για τα ευάλωτα άτομα, εκτός από την παροχή των αναγκαίων υλικών αγαθών για την επιβίωσή τους, να συμβάλει και στο κομμάτι της ψυχικής τους ανάταξης και στη δυνατότητα διαμόρφωσης μελλοντικών σχεδίων. Και σε αυτή την περίπτωση, οι δύο προσεγγίσεις εμφανίζουν ποιοτικές διαφοροποιήσεις ως προς την ικανοποίηση αυτού του πυλώνα.

Οι περισσότεροι άνθρωποι που έρχονται στο ESTIA, έχουν προσδοκίες να φύγουν. Όσοι θέλουν να συνεχίσουν τη ζωή τους στην Ελλάδα και τους αρέσει ο πολιτισμός, το πρόγραμμα τους παραπέμπει σε job centers και άλλες νομικές υπηρεσίες έτσι ώστε να μπορέσουν να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Εξαρτάται από το κατά πόσο το άτομο επιθυμεί να ενσωματωθεί στην κοινωνία. Πολλοί άνθρωποι πέρασαν το χρόνο τους στη βιβλιοθήκη του κέντρου και αξιοποιούσαν τις υπηρεσίες μας ακόμη και στο να βρουν δουλειά. Κάποιοι άλλοι απλά μας έφερναν τα ρούχα τους για πλύσιμο και έφευγαν. Υπάρχουν άτομα που δεν επιθυμούν να ξεφύγουν από την κατάστασή τους.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Το πρόγραμμα τους βοηθά πάρα πολύ στο κομμάτι των μελλοντικών σχεδίων. Είναι σαν να ξαναπαίρνουν τη ζωή στα χέρια τους. Έχουν αρκετές προσδοκίες, οι οποίες όταν δεν καταφέρνουν να υλοποιηθούν, τα άτομα επηρεάζονται σημαντικά στην ψυχολογία τους. Μέσω του προγράμματος οι ωφελούμενοι βλέπουν τη ζωή με άλλο μάτι. Αλλάζει το status τους.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Οι ωφελούμενοι ήταν πολύ πιο αισιόδοξοι όταν είχαν τον δικό τους χώρο. Είχαν την προοπτική ότι εάν έβρισκαν δουλεία και μπορούσαν να συντηρήσουν μόνοι τους ένα διαμέρισμά, θα είχαν μια φυσιολογική ζωή μετέπειτα. Η εικόνα τους για το μέλλον ήταν θετική.

Εργαζόμενος του προγράμματος ESTIA

Και σε αυτή την περίπτωση, τα Housing First προγράμματα φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην ενίσχυση της δυνατότητας διαμόρφωσης μελλοντικών σχεδίων από την πλευρά των ωφελούμενων (O'Shaughnessy et al., 2020). Αντιθέτως, στις δομές όπου δεν παρέχονταν μόνιμη και αυτόνομη στέγαση, οι ωφελούμενοι έκαναν τυπική χρήση των υπηρεσιών του προγράμματος με σκοπό να εξυπηρετήσουν τις καθημερινές τους ανάγκες. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την έλλειψη αποτελεσματικότητας του Staircase μοντέλου στην εκπλήρωση της ικανότητας δημιουργίας προσδοκιών για ένα καλύτερο μέλλον. Παράλληλα, πρόκειται για μια πολιτική, που έχει οριζόντια εφαρμογή, και που δεν λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Με τον τρόπο αυτό, ο ωφελούμενος ανάγεται σε παθητικός αποδέκτης των διανεμόμενων πολιτικών και όχι σε ενεργό παράγοντα αλλαγής (Sen, 1999).

5. Ικανοποίηση της ανάγκης για αλληλεπίδραση, ανθρώπινη συναναστροφή και επικοινωνία

Ο πυλώνας την ανθρώπινης αλληλεπίδρασης και συναναστροφής των ωφελούμενων είναι εξίσου σημαντικός, καθώς συνδέεται με τα συναισθήματα και την ικανότητα των ατόμων να νιώσουν μεγαλύτερη εγγύτητα το ένα με το άλλο (Nussbaum, 2011). Η καλλιέργεια συναισθημάτων αγάπης και αλληλοεκτίμησης και η μείωση του φόβου μεταξύ των ατόμων, αποτελεί βασική παράμετρο διαβίωσης μια αξιοπρεπούς ζωής, που θα πρέπει να ικανοποιείται από τα κοινωνικά προγράμματα, προκειμένου αυτά να μπορέσουν να είναι περισσότερο αποτελεσματικά (Morse, 1992).

Στα camps επειδή τα άτομα γνωρίζουν ότι βρίσκονται προσωρινά εκεί, δεν ανοίγονται ιδιαίτερα. Οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο έχουν τραυματικές εμπειρίες και χρειάζεται χρόνος για να σε εμπιστευτούν. Στο ESTIA νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια και σιγά σιγά αρχίζουν και επικοινωνούν. Όταν παρέχεται στέγαση με όλα τα έξοδα πληρωμένα, οι κοινωνικοί επιστήμονες και οι accommodators τους

επισκέπτονται συχνά. Με το χρόνο, επειδή οι ίδιοι οι πρόσφυγες βλέπουν ότι η ομάδα του προγράμματος δείχνει ενδιαφέρον και θέλει να τους βοηθήσει, αρχίζουν σταδιακά και ανοίγονται.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Το κέντρο τους έδινε την δυνατότητα να επικοινωνήσουν, να αλληλεπιδράσουν και να δημιουργήσουν σχέσεις ο ένας με τον άλλον. Υπήρχαν και περιπτώσεις ατόμων που έγιναν ζευγάρι εντός της δομής. Πολλές φορές ένιωθαν οικειότητα μαζί μας, μας πλησίαζαν και μας έλεγαν τα νέα τους.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Υπάρχει θετική επίδραση του προγράμματος. Ειδικά με τη συμμετοχή ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, αποκαταστάθηκαν οι οικογενειακές σχέσεις των ατόμων. Το πρόγραμμα επίσης προσπάθησε να ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση των ανθρώπων μέσω εθελοντικών και πολιτισμικών δράσεων. Επίσης προωθούνταν η συγκατοίκηση των ωφελούμενων στα διαμερίσματα, όπου τις περισσότερες φορές αυτό συνέβαινε ομαλά. Αντιθέτως, τα άτομα που βρίσκονται στο δρόμο, είναι πιο δύσκολο να κινητοποιηθούν.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Τα άτομα δημιουργούν σχέσεις μεταξύ τους και πολλές φορές αυτό τους κάνει να ξεχνούν τα προβλήματά τους. Αν δεν έχουν το προσωπικό τους χώρο, δεν μπορούν να αναπτύξουν εύκολα ουσιαστικότερες και στενότερες σχέσεις με τους γύρω τους.

Εργαζόμενος του προγράμματος ESTIA

Με βάση τα ευρήματα, φαίνεται πως οι ωφελούμενοι τις περισσότερες φορές ανέπτυσαν φιλικούς ή τυπικούς δεσμούς μεταξύ τους. Στην περίπτωση της Staircase προσέγγισης, λόγω του ότι τα άτομα είχαν περισσότερη συναναστροφή, αυτό το φαινόμενο είναι περισσότερο μετρήσιμο. Ωστόσο, στα διαμερίσματα, καλύπτεται ένα πολύ βασικό κομμάτι των πρωτευόντων αναγκών τους, επομένως νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια και σιγουριά για το μέλλον (Byrne & Culhane, 2011). Εφόσον έχουν καλυφθεί αυτές οι ανάγκες, είναι σε καλύτερη θέση να αναπτύξουν το κομμάτι των συναισθημάτων και να δημιουργήσουν δεσμούς με τον κοινωνικό τους περίγυρο. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το στοιχείο της εξοικείωσης με τους κοινωνικούς

επιστήμονες και λειτουργούς με τους οποίους συναναστρέφονται τακτικά. Σταδιακά, νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια να ανοιχτούν και να επικοινωνήσουν σε ένα φιλικότερο πλαίσιο.

6. Η συμβολή των κοινωνικών προγραμμάτων στην αποφυγή του κοινωνικού στίγματος για τους ωφελούμενους

Αναφορικά με την κοινωνική περιθωριοποίηση και την αποβολή του κοινωνικού στίγματος γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην προσέγγιση της ανάπτυξης των ικανοτήτων των ατόμων. Η κάλυψη των στεγαστικών αναγκών, είναι βασική προϋπόθεση στην αποβολή του στίγματος από την κοινωνία (Phelan et al., 1997). Στην περίπτωση αυτή, τα διαμερίσματα φαίνεται να έχουν ένα πιο δραστικό ρόλο στην επίτευξη αυτού του αποτελέσματος. Αντιθέτως, άλλου τύπου κοινωνικές δομές, οι οποίες ακολουθούν το Staircase πρότυπο, δεν εξυπηρετούν αυτή τη λειτουργία σε κανένα δυνατό βαθμό.

Στο camps οι άνθρωποι είναι πιο στιγματισμένοι διότι εκεί είναι πιο ευάλωτοι και ανασφαλείς. Η κοινωνία τους θεωρεί κατώτερους και τους αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη λύπηση. Στα διαμερίσματα η αντιμετώπιση είναι διαφορετική γιατί εκεί τον άλλον τον βλέπεις ως ίσο.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Εάν υπάρχει στιγματισμός από ολόκληρη την κοινωνία, η υπηρεσία δεν μπορεί να τα αλλάξει αυτό. Οι περισσότεροι αισθάνονται στιγματισμένοι και βιώνουν την περιθωριοποίηση.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Γενικά γίνονται με δυσκολία αποδεκτοί από την κοινωνία. Το στίγμα του άστεγου ακολουθεί την μεγαλύτερη πλειοψηφία και δεν είναι εύκολο να το αποτινάξουν από πάνω τους. Σε επίπεδο γειτονιάς, εάν έχουν τις ίδιες συνήθειες που είχαν όσο ήταν άστεγοι ή ενοχλούν με κάποιο τρόπο την πολυκατοικία, τότε το στίγμα του άστεγου παραμένει.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Με βάση τις μαρτυρίες, πράγματι, το Housing First μοντέλο φαίνεται να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Ωστόσο, το κοινωνικό στίγμα πρόκειται για ένα πολυδιάστατο ζήτημα το οποίο εξαρτάται από πολλούς κοινωνικούς παράγοντες που αφορούν τα αντανακλαστικά της κοινωνίας συνολικότερα. Χρειάζεται αρκετός χρόνος προκειμένου η κοινωνία να μπορέσει να αποδεχτεί τη νέα ταυτότητα του ατόμου που επιθυμεί να επανενταχθεί. Τα κοινωνικά προγράμματα δεν παρέχουν τόσο ριζοσπαστικές λειτουργίες, αντιθέτως απαιτείται μεγάλη προσπάθεια από την πλευρά του ωφελούμενου προκειμένου να μπορέσει να ξανά κερδίσει την εμπιστοσύνη της κοινωνίας.

7. Ανάπτυξη αισθημάτων αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας μεταξύ των ωφελούμενων

Η ανάπτυξη αισθημάτων αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας των ατόμων που έχουν κοινά βιώματα, είναι σημαντικό στοιχείο έτσι ώστε να μπορέσουν οι ωφελούμενοι να νιώσουν ότι υπάρχει κατανόηση της κατάστασής τους και σεβασμός των αναγκών τους. Τα άτομα που βιώνουν μαζική στέγαση έρχονται σε μεγαλύτερη επαφή το ένα με το άλλο από ό,τι οι ωφελούμενοι στα διαμερίσματα. Αυτό δημιουργεί την εντύπωση ότι υπάρχει μεγαλύτερη ενσυναίσθηση μεταξύ τους, ωστόσο αυτή η καθημερινή τριβή, ενδέχεται πολλές φορές να προκαλεί και συγκρούσεις.

Στα camps υπάρχει πιο έντονα το αίσθημα της αλληλεγγύης, ειδικά μεταξύ όσων ζουν χρόνια εκεί. Στα διαμερίσματα οι ωφελούμενοι είναι πιο απομονωμένοι καθώς θεωρούν ότι ίσως φύγουν για άλλη χώρα. Όσοι όμως ζουν σε διαμερίσματα και θέλουν να παραμείνουν στην Ελλάδα, επιστρέφουν στα camps για να βοηθήσουν τους υπόλοιπους. Κατά κύριο λόγο αυτή η αλληλεγγύη είναι μεταξύ των ομοεθνών. Όσον αφορά την επαφή των προσφύγων με τους ντόπιους, επειδή τα camps είναι απομονωμένα από τον αστικό ιστό, δεν έρχονται εύκολα σε επαφή με τον έξω κόσμο. Κάποιοι ντόπιοι πολλές φορές πηγαίνουν στις δομές φιλοξενίας για να προσφέρουν ρούχα, φάρμακα κλπ. Με αυτούς, διατηρούν καλές σχέσεις.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Δεν υπήρχε ιδιαίτερη αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων, αντιθέτως τσακώνονταν συχνά και υπήρχαν διαφωνίες. Πολλές συνέβαιναν υπήρχαν

ρατσιστικές συμπεριφορές. Αυτό έκανε εντύπωση και σε εμάς, καθώς αντί τα κοινά τους βιώματά τους να τους φέρνουν πιο κοντά, αντιθέτως υπήρχαν καυγάδες.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Οι μεγαλύτερες σχέσεις αλληλεγγύης εμφανίζονται το πλαίσιο της κοινότητας. Πιο εύκολα θα συνδεθείς με τον ομοεθνή σου παρά με κάποιον άλλο.

Εργαζόμενος του προγράμματος ESTIA

Τα ευρήματα, δείχνουν ότι οι περιπτώσεις ποικίλουν αναλόγως με το συνολικότερο πλαίσιο στο οποίο υπάρχει επαφή των ωφελούμενων. Για παράδειγμα, η περίπτωση των camps με εκείνη του κέντρου ημέρας, διαφέρει ως προς τον βαθμό ανάπτυξης αισθημάτων αλληλεγγύης των ατόμων, παρά το γεγονός ότι ακολουθούν και οι δύο περιπτώσεις το Staircase μοντέλο. Ειδικότερα, αρκετές στιγμές οι ωφελούμενοι τόνιζαν τον βαθμό της ευαλωτότητάς τους, προκειμένου να διεκδικήσουν ευνοϊκότερη μεταχείριση σε σχέση με τους υπόλοιπους. Το γεγονός αυτό, είναι πολύ σημαντικό καθώς πρόκειται για έναν άτυπο ανταγωνισμό εξαθλίωσης μεταξύ τους, που δεν φανερώνει ιδιαίτερα αισθήματα αλληλεγγύης. Στην περίπτωση των camps, παρατηρείται μεγαλύτερη αλληλοβοήθεια και ισχυρότεροι δεσμοί, ωστόσο υπό το πλαίσιο της κοινής πατρίδας και κουλτούρας.

8. Η επίδραση των προγραμμάτων ως προς την ικανοποίηση της ανάγκης για ψυχαγωγία και διασκέδαση

Το κομμάτι της ψυχαγωγίας και της διασκέδασης συνδέεται κι αυτό με την ανάπτυξη των συναισθημάτων του ατόμου και την ανάγκη του να περάσει δημιουργικά το χρόνο του. Αποτελεί βασική προϋπόθεση μιας αξιοβίωτης ζωής καθώς δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να νιώσουν αισθήματα ευφορίας και ικανοποίησης (Nussbaum, 2011). Ωστόσο, δεν εκπληρώνουν όλα τα προγράμματα τον παραπάνω σκοπό ικανοποιητικά. Οι δύο προσεγγίσεις προσφέρουν διαφορετικές ικανότητες στα άτομα να διασκεδάσουν και να νιώσουν κομμάτι ενός συνόλου.

Στα camps δεν υπάρχουν πολλές δραστηριότητες σε αντίθεση με τα διαμερίσματα τα οποία βρίσκονται στο κέντρο της πόλης. Όταν ζεις σε μια κοινωνία και δεν είσαι αποκομμένος από αυτή, μαθαίνεις πιο εύκολα τον πολιτισμό της. Ταυτόχρονα και οι ντόπιοι μαθαίνουν καλύτερα τον πολιτισμό του άλλου, οπότε

υπάρχει καλύτερη μίξη και αλληλεπίδραση. Στα camp τα άτομα δεν έχουν ως προτεραιότητα τη διασκέδαση καθώς βασικό τους μέλημα είναι να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες όπως στέγαση, εργασία, υγεία κλπ. Όταν καλυφθούν αυτές οι ανάγκες, είναι πιο ελεύθεροι να διαλέξουν πως θα διασκεδάσουν.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Αυτό που προσφέρονταν κυρίως ως διασκέδαση και αναψυχή ήταν η βιβλιοθήκη. Συζητούσαν μεταξύ τους για τα βιβλία που διάβαζαν και ξεχνιόντουσαν από τα δικά τους.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Το πρόγραμμα του δίνει τη δυνατότητα να συμμετάσχουν σε κοινωνικές δράσεις όπως τον στολισμό της πόλης, σε ποδοσφαιρικές ομάδες, επισκέψεις σε μουσεία κλπ.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Οι δυνατότητες ψυχαγωγίας εξαρτώνται από το εάν ο πρόσφυγας ζει σε ένα αστικό ή επαρχιακό περιβάλλον. Στην πόλη η επαφή με τη φύση και τα ζώα είναι πολύ μικρότερη από ό,τι είναι στην ύπαιθρο που υπάρχουν τα camps. Στα camps τα άτομα είναι αποκλεισμένα από εξωτερικές δραστηριότητες, και ό,τι δραστηριότητα έχουν εξαρτάται από τους εθελοντές. Ωστόσο, στις δομές υπάρχει μεγαλύτερο δέσιμο μεταξύ των ομοεθνών προσφύγων, οι οποίοι διασκεδάζουν με διάφορες δραστηριότητες, όπως με το να παίζουν ποδόσφαιρο κ.α. Για τους ωφελούμενους που ζουν σε διαμερίσματα στην πόλη, υπάρχουν περισσότερες δυνατότητες να απολαύσουν πολιτισμικά αγαθά. Μπορούν να ακούσουν μια συναυλία, να διασκεδάσουν την πρωτοχρονιά στο Σύνταγμα κ.α.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Όπως παρατηρείται, υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς την ικανοποίηση της ανάγκης για διασκέδαση των ωφελούμενων στο Housing First και στο Staircase μοντέλο. Αφενός, το άτομο έχοντας εξασφαλίσει μια πολύ βασική του ανάγκη για στέγαση, τροφή και ένδυση, μπορεί δευτερευόντως να νιώσει την ανάγκη για ψυχαγωγία (Clapham, Foye & Christian, 2018). Τα Housing First προγράμματα έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα κάλυψης αυτής της ανάγκης καθώς παρέχουν στο άτομο τη

δυνατότητα συμμετοχής σε δράσεις, πολιτισμικές εκδηλώσεις κλπ. Αντιθέτως, στα Staircase προγράμματα, τα άτομα δεν έχουν καλύψει έναν μεγάλο μέρος των βασικών τους αναγκών επαρκώς. Επομένως, η όποια δράση ψυχαγωγίας είναι θεμιτή, ωστόσο δεν αποτελεί πρωταρχικό μέλημα.

9. Κάλυψη της ανάγκης για εργασία και απόκτησης εισοδήματος

Η πρόσβαση στην απόκτηση εισοδήματος είναι κομβική προκειμένου ο ωφελούμενος να μπορέσει να σταθεί ξανά στα πόδια του αυτόνομα και να μην είναι εξαρτώμενος από τις παροχές των κοινωνικών προγραμμάτων. Ωστόσο, όπως παρατηρείται στο ελληνικό παράδειγμα, πρόκειται για μια ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία, η οποία δεν εξαρτάται τόσο από την στεγαστική προσέγγιση που θα ακολουθηθεί, αλλά πολύ περισσότερο, επηρεάζεται από το κοινωνικό στίγμα το οποίο φέρει ο ωφελούμενος (Phelan, Link, Moore & Stueve, 1997 · Shier, Jones & Graham, 2012). Υπάρχουν οι απαραίτητες υπηρεσίες εύρεσης εργασίας και στις δύο περιπτώσεις, παρόλα αυτά στην πράξη η διαδικασία είναι αρκετά πιο δυσλειτουργική.

Είτε μένεις στο camp είτε στα διαμερίσματα, είναι εξίσου δύσκολο το κομμάτι της δουλειάς στην Ελλάδα. Όσοι μένουν στα camp είναι πιο εύκολο να πέσουν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης καθώς αποτελούν φθηνά εργατικά χέρια. Στα διαμερίσματα, λόγω των χαρτιών, οι πρόσφυγες μπορούν να βρουν μια νόμιμη εργασία πιο εύκολα.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Δύσκολα βρίσκονται εργοδότες που δίνουν μια ευκαιρία στους άστεγους. Ήταν πολύ λίγοι οι ωφελούμενοι που απευθύνονταν στους εργασιακούς συμβούλους, καθώς θεωρούσαν ότι δεν θα τους δεχτεί κανένας εργοδότης.

Εργαζόμενη στο Κέντρο Ημέρας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης

Κάποιοι καταφέρνουν και συνεχίζουν τις δουλειές τους, ωστόσο ο πυλώνας της εργασίας στο πρόγραμμα χρειάζεται περισσότερη ενίσχυση.

Εργαζόμενοι δομής στεγαστικής φιλοξενίας

Ο πυλώνας της εργασίας γέρνει συντριπτικά υπέρ των διαμερισμάτων. Όσοι ζουν στα διαμερίσματα έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες να βρουν μια εργασία, έστω

και περιστασιακά. Ωστόσο εργάζονται σε χαμηλού κύρους επαγγέλματα. Πολλές φορές έφευγαν για κάποιους μήνες σε άλλες πόλεις για δουλειά, υπό την ανοχή των partners του προγράμματος, έτσι ώστε να μαζέψουν χρήματα και να επιστρέψουν. Σε άλλες περιπτώσεις, οι γυναίκες πρόσεχαν ηλικιωμένους. Παρ' όλα αυτά, η εργασία γίνεται συνήθως κρυφά. Κι αυτό διότι κανονικά μειώνεται ένα μέρος του οικονομικού βοηθήματος που λαμβάνουν σε περίπτωση που βρουν δουλειά. Εάν ζεις σε ένα camp εκτός αστικού ιστού, είσαι αποκλεισμένος από όλα.

Εργαζόμενος στο πρόγραμμα ESTIA

Γίνεται κατανοητό, πως το εργασιακό τοπίο στην Ελλάδα φέρει αρκετά εμπόδια για τα άτομα τα οποία επιθυμούν να επανενταχθούν στην κοινωνία. Πολλές φορές οι ωφελούμενοι, γίνονται θύματα εκμετάλλευσης και άτυπης εργασίας, παραχωρώντας ένα σημαντικό μέρος των δικαιωμάτων τους προκειμένου να έχουν πρόσβαση στην απόκτηση εισοδήματος. Και στις δύο προσεγγίσεις, το κομμάτι της εργασιακής συμβουλευτικής χρειάζεται ενίσχυση. Ωστόσο, στο Housing First μοντέλο, ο ωφελούμενος ξεκινά από μια ευνοϊκότερη αφετηρία καθώς διαθέτει τα νόμιμα έγγραφα για να διεκδικήσει μια εργασία. Εν συγκρίσει με κάποιον ωφελούμενο ο οποίος κατοικεί σε ξενώνα, ενδεχομένως να αντιμετωπιστεί με λιγότερη καχυποψία και επιφυλακτικότητα. Παρ' όλα αυτά, πρόκειται για μια ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία που θα πρέπει να μελετηθεί περαιτέρω, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη κάλυψη της ανάγκης για εργασία.

Συμπεράσματα

Με την έξαρση των προσφυγικών ρευμάτων από το 2015 και μετά, η Ελλάδα, αποτέλεσε πεδίο κρίσεων και πολιτικών αντιπαραθέσεων σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος. Το μέγεθος και η πολυπλοκότητα του προβλήματος, βρήκε τη χώρα εντελώς απροετοίμαστη και αδρανή ως προς τον σχεδιασμό πολιτικών που να εξασφαλίζουν επαρκείς στεγαστικές λύσεις. Σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση μιας ενιαίας πολιτικής διαχείρισης του προσφυγικού, αποτέλεσε η Ε.Ε και άλλοι Ευρωπαϊκοί θεσμοί. Ωστόσο, όπως επιχειρήθηκε να αναδειχθεί μέσω της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αυτό που στην ουσία επετεύχθη ήταν η απώθηση και η αποτροπή των προσφυγικών ρευμάτων προς το

εσωτερικό της Ευρώπης αλλά και η διαμόρφωση κατασταλτικών πολιτικών στα εξωτερικά της σύνορα.

Υπό την πίεση των ευρωπαϊκών θεσμών, η Ελλάδα κλήθηκε να λάβει βεβιασμένες αποφάσεις και να θεμελιώσει ένα οργανωμένο σύστημα υποδοχής και ταυτοποίησης των αιτούντων άσυλο που καταφθάνουν στα ελληνικά σύνορα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικές στεγαστικής μέριμνας για τους πρόσφυγες, ακολούθησαν άλλοτε το Housing First και άλλοτε το Staircase of Transition μοντέλο στεγαστικής παρέμβασης. Η χρόνια απουσία ολοκληρωμένων προσφυγικών πολιτικών από το ελληνικό κράτος, σε συνδυασμό με τον αυταρχικό και κατασταλτικό χαρακτήρα των πολιτικών της Ε.Ε, οδήγησαν στη θεμελίωση στεγαστικών πρακτικών που ακολουθούσαν το πρότυπο της μαζικής στέγασης σε προσφυγικούς καταυλισμούς. Ειδικότερα, η Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας, ανέδειξε τα hot spot και τα camps σε κυρίαρχη στεγαστική λύση των αιτούντων άσυλο, ενώ συγχρόνως, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την υπερσυγκέντρωση χιλιάδων προσφύγων στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης των ελληνικών νησιών. Από την άλλη μεριά, η δημιουργία υποστηρικτικών στεγαστικών προγραμμάτων, όπως αποτέλεσε το ESTIA και το HELIOS για τη διαμονή των αιτούντων άσυλο σε διαμερίσματα, αποδείχθηκε μειοψηφική.

Όπως εξετάστηκε στο θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας, οι στεγαστικές συνθήκες στις προσφυγικές δομές, αποδεικνύονται απάνθρωπες και σε καμία περίπτωση δεν ικανοποιούν τις επαρκείς συνθήκες στεγαστικής διαβίωσης, όπως αυτές περιγράφονται από την Κοινοτική Οδηγία 2013-33 Ε.Ε. Τον παρόντα ισχυρισμό, επιβεβαιώνουν τα ερευνητικά ευρήματα της εργασίας, στα οποία περιγράφονται οι άθλιες στεγαστικές συνθήκες που επικρατούν στους καταυλισμούς. Πιο συγκεκριμένα, οι αιτούντες άσυλο είναι αναγκασμένοι να κατοικούν σε χαμηλής ποιότητας παραπήγματα ή σκηνές, ενώ συγχρόνως είναι εκτεθειμένοι στην κακοκαιρία και σε άλλους κινδύνους που είναι ικανοί να βλάψουν τη σωματική τους ακεραιότητα. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες αναγκάζονται να διαβιώσουν οι χιλιάδες πρόσφυγες στα ελληνικά νησιά, θέτει σοβαρά ζητήματα αποστέρησης των βασικών τους δικαιωμάτων, υπό την διακριτική ανοχή της Ε.Ε, η οποία εφαρμόζει πρακτικές βιοπολιτικού και θανατοπολιτικού χαρακτήρα στη διαχείριση των προσφυγικών ροών.

Στο επίκεντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος της εργασίας, βρέθηκε η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων στεγαστικών λύσεων της Ε.Ε, αναφορικά με την δυνατότητα ανάπτυξης των ικανοτήτων και της απόκτησης ευημερίας των προσφύγων. Για τον παραπάνω λόγο, ήταν αναγκαία η διάκριση μεταξύ της Housing First και Staircase of Transition προσέγγισης, στα εφαρμοσμένα στεγαστικά προγράμματα. Ενώ και τα δύο μοντέλα έχουν ως κοινή βάση την εξασφάλιση πρόσβασης στην κατοικία, διαφέρουν ως προς τη μέθοδο και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν.

Τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας, ανέδειξαν πως η πρόσβαση σε αυτόνομη και ασφαλή στέγη, ικανοποιεί σε σημαντικό βαθμό αρκετές από τις βασικές ανάγκες των ωφελούμενων, όπως αυτές περιγράφονται στον κατάλογο της Nussbaum. Πιο συγκεκριμένα, ένα άτομο το οποίο κατοικεί σε δική του στέγη, τείνει να είναι περισσότερο αυτόνομο, υγιές, να θέτει μελλοντικούς στόχους και να τους επιτυγχάνει. Αντιθέτως, η κλιμακωτή μετάβαση προς της κατοικία, όπως εφαρμόζεται στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο που ζουν στα camps, δεν συμβάλλει με τον καλύτερο δυνατό βαθμό στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των ωφελούμενων. Σε αντιδιαστολή, οι πρόσφυγες εγκλωβίζονται ακόμη περισσότερο σε μια συνθήκη εξαθλίωσης, με αποτέλεσμα να γίνονται αποδέκτες των υπολειμματικών παροχών της Ε.Ε και του Ελληνικού κράτους.

Εν τέλει, η μειοψηφική παρουσία στεγαστικών προγραμμάτων όπως το ESTIA και η σταδιακή τους κατάργηση, οδηγούν στην υπερίσχυση στεγαστικών πρακτικών φιλοξενίας όπως αυτή των προσφυγικών καταυλισμών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της μαζικής στέγασης, όπως κατέστη σαφές, δεν είναι δυνατή η κάλυψη πολλών εκ των ανθρωπίνων αναγκών των προσφύγων. Ο κύριος λόγος που αυτό συμβαίνει, είναι διότι βασική επιδίωξη των αιτούντων άσυλο είναι η κάλυψη των πολύ βασικών καθημερινών αναγκών τους. Οι δευτερογενείς ανάγκες τους που σχετίζονται με τα συναισθήματα, τα μελλοντικά σχέδια, την ψυχαγωγία κ.α. μπαίνουν σε αναστολή, καθώς πρωταρχικό τους μέλημα είναι η εξασφάλιση τροφής και η επιβίωση. Ως συνέπεια, οι πρόσφυγες παραμένουν εξαρτώμενοι των ελλειπών προνοιακών πολιτικών, οι οποίες αφενός τους παρέχουν τόσα ώστε να μην πεθάνουν, και αφετέρου τους καταδικάζουν σε μια διαρκή ευαλωτότητα από την οποία δεν μπορούν να ξεφύγουν.

Πέραν της συνθήκης αυτής, ο τιμωρητικός χαρακτήρας των πολιτικών της Ένωσης εκφράζεται και μέσω της τακτικής των παράνομων επαναπροωθήσεων και της απάνθρωπης μεταχείρισης των προσφύγων από τις ευρωπαϊκές αρχές. Προκειμένου οι πρόσφυγες να μπορέσουν να αποφύγουν τους έλεγχους στα θαλάσσια σύνορα, καταφεύγουν σε πιο επικίνδυνες και αχαρτογράφητες διαδρομές. Για τους παραπάνω λόγους, η Κοινή Δήλωση Ε.Ε – Τουρκίας ήταν το μέσο το οποίο κατόρθωσε να μειώσει την παράτυπη μετανάστευση προς το εσωτερικό της Ευρώπης. Ωστόσο, αυτό επετεύχθη με εξόχως αντικοινωνικά μέσα και πρακτικές, εις βάρος των αιτούντων άσυλο. Συνέπεια αυτής της συνθήκης, αποτέλεσαν οι εκατοντάδες νεκροί πρόσφυγες στο Αιγαίο.

Συμπερασματικά, γίνεται κατανοητό πως οι στοχεύσεις των ευρωπαϊκών θεσμών και των εκάστοτε κυβερνήσεων ως προς τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος, δεν σχετίζονται άμεσα με τις αξίες ενός κράτους δικαίου που θέτει ως προτεραιότητα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και την προάσπιση των δικαιωμάτων. Παραβαίνοντας τα επίσημα θεσμικά πλαίσια και καταπατώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Ε.Ε προσανατολίζεται περισσότερο στη διαφύλαξη των εσωτερικών της συνόρων και στην προάσπιση της “Ευρώπης Φρούριο”, επιμερίζοντας το μερίδιο ευθύνης της διαχείρισης του προσφυγικού, στα πιο αδύναμα νοτιοευρωπαϊκά κράτη όπως είναι η Ελλάδα, η Ιταλία κλπ.

Συγχρόνως, ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας των εκάστοτε πολιτικών και των κοινωνικών προγραμμάτων, συνδυαστικά με την πολυπλοκότητα που διέπει το σύστημα ασύλου στην Ελλάδα, εντείνει τη δυσκολία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των προσφύγων. Ο λόγος για τον οποίο υφίσταται η παραπάνω συνθήκη, δεν παραμένει ανεξάρτητος από το συνολικότερο οικονομοκεντρικό πνεύμα κοινωνικής παρέμβασης που ακολουθεί η Ε.Ε. Η ακραία φιλελευθεροποίηση και ο “εξευρωπαϊσμός” της κοινωνικής πολιτικής δεν αποσκοπεί στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής και δικαιοσύνης, αντιθέτως, στόχος αποτελεί η εναρμόνιση με τα νεοφιλελεύθερα πρότυπα της οικονομικής μεγιστοποίησης. Η λογική αυτή, ακολουθήθηκε καθ’ όλα τα χρόνια διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος, καθιστώντας χιλιάδες πρόσφυγες ανεπιθύμητους και επικίνδυνους για τη διατάραξη του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλεξόπουλος, Β. (2019). *Η εφαρμογή της Κοινής Δήλωσης Ε.Ε. Τουρκίας: αποτίμηση και αποτελέσματα στη διαχείριση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών*. (Διπλωματική Εργασία) Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων. Αθήνα, 2019.
- Αποστολάρα, Π., Τσερώνη, Μ., & Αδαμακίδου, Θ. (2021). *Πανδημία COVID-19 και προκλήσεις για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες*. Archives of Hellenic Medicine/Arheia Ellenikes Iatrikes, 38(5).
- Αράπογλου Β., Γκούνης Κ., Σιατίτσα Δ., & Σουλελέ Δ.(2015). *Κοινωνική επισφάλεια και έλλειψη στέγης στην Αθήνα*. Αθήνα: Γ.Σ.Ε.Ε
- Βασιλάκη, Ρ. (2022). *Στο όνομα της Ευρώπης: η εργαλειοποίηση των αξιών και η απανθρωποποίηση των «άλλων»*. Στο Α. Δημητριάδη & Χ. Μαλαμίδης (επιμ.), *Ευρωπαϊκές αξίες και προσφυγική κρίση. Η περίπτωση της Ελλάδας* (σ. 74 – 97). Αθήνα: Νήσος.
- Βενιέρης, Δ. (2013). *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα. Το Τέλος των Ύμνων* (β' έκδοση). Αθήνα: Τόπος.
- ΕΔΔΑ (2011). Υπόθεση M.S.S κατά Βελγίου και Ελλάδας (Προσφυγή υπ' αρ. 30696/09). Στρασβούργο.
- Ελευθεριάδου, Β. (2017). *Προσφυγικό ζήτημα: Αρχή της μη επαναπροώθησης, άσυλο και δεσμεύσεις της Ελλάδας από το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο*. Expressis Verbis Law Journal, 1, 32-38.
- Καλοπούλου, Ε. (2021). *Η διαχείριση της παράτυπης μετανάστευσης στην Ελλάδα*. (Διπλωματική Εργασία) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Θεσσαλονίκη, 2021.
- Κουραχάνης, Ν. (2017). *Κοινωνικές πολιτικές στέγασης. Η ελληνική υπολειμματική προσέγγιση*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Κουραχάνης, Ν. (2018α). *Η Στεγαστική Πολιτική ως Κοινωνική Πολιτική*. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος, Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης & Μ. Αγγελάκη (Επίμ.), *Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα: Διόνικος.

- Κουραχάνης, Ν. (2019). *Πολιτικές στέγασης προσφύγων. Προς την κοινωνική ενσωμάτωση ή την προνοιακή εξάρτηση*; Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Κουραχάνης, Ν. (2023). *Στεγαστική κρίση και στεγαστική πολιτική: προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.
- Πράγια, Ε. Γ. (2019). *Η συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας για το προσφυγικό & η λειτουργία των hotspots υπό το φώς του Διεθνούς Δικαίου*. (Διπλωματική Εργασία) Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Κομοτηνή, 2019.
- Ρουμελιώτης, Γ. (2020). *Το Μεταναστευτικό ζήτημα στα Νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου (Λέσβος, Χίος, Σάμος) από το 2015 έως σήμερα. Επιπτώσεις και αντιδράσεις στην τοπική κοινωνία*. (Διπλωματική Εργασία) Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος, 2020.
- Σοβόλου, Ε. & Ριζάκος, Σ. (2017). *Στην αναμονή. Αιτούντες Άσυλο στην Ελλάδα. Όψεις της διαδικασίας ασύλου*. Αθήνα: ΜΚΟ Αίτημα.
- Χρηστέα, Η. (2018). *Προσφυγικό και ΕΕ. Πολιτική και διακυβέρνηση*. (Διπλωματική Εργασία) Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων. Κόρινθος, 2018.
- Χριστόπουλος, Δ. (2023). *Μεταξύ Γενεύης (1951), Δουβλίνου (2003) και Κοινού Ανακοινωθέντος ΕΕ – Τουρκίας (2016): Το προσφυγικό στο μεταίχμιο*. Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ξενόγλωσση

- Agamben, G. (2005). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Alkire, S. (2002). *Valuing Freedoms: Sen's Capability Approach and Poverty Reduction*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Armstrong, A. B. (2020). "You Shall Not Pass! How the Dublin System Fueled Fortress Europe," *Chicago Journal of International Law*: Vol. 20: No. 2,

- Arribas, G. F. (2016). *The EU-Turkey agreement: A controversial attempt at patching up a major problem*. European Papers-A Journal on Law and Integration, 2016(3), 1097-1104.
- Balchin, P. N. (1981). *Housing policy and housing needs*. Springer
- Bauman, Z. (2003). *Wasted Lives: Modernity and its outcasts*. Cambridge: Polity Press.
- Béland, D., & Mahon, R. (2016). *Social policy*. Edward Elgar.
- Bousiou, A. (2020). *From humanitarian crisis management to prison island: Implementing the European asylum regime at the border island of Lesbos 2015-2017*. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 22(3), 431-447.
- Busch-Geertsema, V., & Sahlin, I. (2007). *The role of hostels and temporary accommodation*. European Journal of Homelessness, 1, 67-93
- Busch-Geerstema, V. (2013). *Housing First Europe. Final Report*. Brussels: European Commission.
- Byrne, T., and D. P. Culhane. (2011). *"The Right to Housing: An Effective Means for Addressing Homelessness."* University of Pennsylvania Journal of Law and Social Change 14 (3): 379–390.
- Clapham, D., Foye, C., & Christian, J. (2018). *The concept of subjective well-being in housing research*. Housing, Theory and Society, 35(3), 261–280.
- De Marcilly, C., & Garde, A. (2015). *The EU-Turkey Agreement and its implications*. Telos, 2, 6.
- ECHR, (2022): *Violations of the Convention in a case concerning the sinking of a migrant boat*.
- Edgar, B., Meert, H., & Doherty, J. (2005). *Third review of Statistics on Homelessness in Europe; developing an operational definition of homelessness*.

- FEANTSA, (2020): *Migration cluster study visit: Reception and housing conditions for asylum seekers residing in Greece (Lesvos and Athens, 2nd-4th March 2020)*.
- Foucault M. Senellart M. Burchell G. & Collège de France. (2008). *The birth of biopolitics : lectures at the collège de france 1978-79*. Palgrave Macmillan.
- Geyer, R. (2013). *Exploring European social policy*. Oxford: Wiley.
- Goodwin-Gill, G. S. (2017). *Non-refoulement and the new asylum seekers*. In *International Refugee Law* (pp. 187-208). Routledge.
- Høglund, A. (2017). *The Implementation of the Dublin regulations in Greece, Italy and Spain* (Master's thesis, The University of Bergen).
- Makri, M. (2022). *Irregular Migrants and Refugee Flows in the Aegean Sea: The Contribution of the Hellenic Coast Guard in Managing the External Sea Borders of the European Union*. *Il Diritto Maritimo*, (4), 862-886.
- Mbembe, A. (2003) «*Necropolitics*» στο: *Public Culture*, 15(1): 11-40.
- Morse, G. (1992). *Causes of homelessness*. In M. Robertson and M. Greeblatt (Eds.), *Homelessness: A national perspective*. Springer
- Montenegro, M., Pujol, J. & Posocco, S. (2017). *Bordering, Exclusion and Necropolitics*. *Qualitative Research Journal*, 17(3): 142-154.
- Mulkens, S. (2017). “*The Dehumanization of Refugees: A Framework. An Analysis of how Dehumanization Affects the Lives of Refugees in Two Different Refugee Camps/Centers*”, RMA Thesis. Utrecht University.
- Murray, M., Pauw, C. & Holm, D. (2005). *The house as a satisfier for human needs: a framework for analysis, impact measurement and design*. World Congress on Housing. Pretoria, South Africa.
- Neocleous, M. A., & Kastrinou, M. (2016). *The EU hotspot: Police war against the migrant*. *Radical Philosophy* 200.
- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.

- Kalogeraki, S. (2020). *A Mixed Method Approach on Greek Civil Society Organizations Supporting Migrants During The Refugee Crisis*. *Journal of International Migration and Integration*, 21(3), 781-806.
- Kaunert, C. (2018). *European Internal Security: towards Supranational Governance in the Area of Freedom, Security and Justice*. New York: Palgrave Macmillan
- Keady-Tabbal, N., & Mann, I. (2023). *Weaponizing rescue: Law and the materiality of migration management in the Aegean*. *Leiden Journal of International Law*, 36(1), 61-82. doi:10.1017/S0922156522000528
- Kimhur, B. (2020). *How to apply the capability approach to housing policy? Concepts, theories and challenges*. *Housing, Theory and Society*, 37(3), 257-277. Available at: <https://doi.org/10.1080/14036096.2019.1706630>
- Kourachanis, N. (2017). *Homelessness policies in crisis Greece: The case of housing and reintegration program*. *European Journal of Homelessness*, 11(1), 1–22
- Kourachanis, N. (2018). *Asylum seekers, hotspot approach and anti-social policy responses in Greece (2015–2017)*. *Journal of International Migration and Integration*, 19, 1153-1167. Available at: <https://doi.org/10.1007/s12134-018-0592-y>
- Kourachanis, N. (2018b). *From camps to social integration? Social housing interventions for asylum seekers in Greece*. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38(11/12): 1-15.
- Kourachanis, N. (2022). *Housing as a base for welfare in Greece: the staircase of transition and Housing First schemes*, *International Journal of Housing Policy*, DOI: [10.1080/19491247.2022.2089082](https://doi.org/10.1080/19491247.2022.2089082)
- O'Shaughnessy, B., Manning, R. M., Greenwood, R. M., Vargas-Moniz, M., Loubière, S., Spinnewijn, F., ... & HOME-EU Consortium Study Group. (2021). *Home as a base for a well-lived life: Comparing the capabilities of homeless service users in housing first and the staircase of transition in Europe*. *Housing, Theory and Society*, 38(3), 343-364.

- Padgett, D. K. (2007). *“There’s No Place like (A) Home: Ontological Security among Persons with Serious Mental Illness in the United States.”* Social Science & Medicine 64 (9): 1925–1936. doi:10.1016/j.socscimed.2007.02.011.
- Park, J. (2015). *Europe’s migration crisis*. Council on foreign relations, 23.
- Phelan, J., link, B., Moore, R., & Stueve, A. (1997). *The stigma of homelessness: The impact of the label “homeless” on attitudes toward poor persons*. Social Psychology Quarterly, 60(4), 323–337.
- Pleace, N., & Bretherton, J. (2013). *The case for Housing First in the European Union: A critical evaluation of concerns about effectiveness*. European Journal of homelessness, 7(2): 21-41.
- Preece, D. (2009). *Dismantling Social Europe. The political economy of social policy in the European Union*. Boulder, Colorado: First Forum Press.
- Rygiel, K., Baban, F., & Ilcan, S. (2016). *The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey ‘deal’ and temporary protection*. Global Social Policy, 16(3), 315–320. <https://doi.org/10.1177/1468018116666153>
- Sahlin, I. (2005). *The staircase of transition: Survival through failure*. Innovation: The European Journal of Social Science Research, 18(2), 115-136.
- Scharpf, F. (2002). *The European Social Model: Coping with the Challenges of Diversity*. Journal of Common Market Studies.
- Schmitt, C. (1922). *Political Theory. Four chapters on the concept of sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*. Amsterdam: North-Holland.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Knopf.
- Shier, M., Jones, M., & Graham, J. (2012). *Employment Difficulties Experienced by Employed Homeless People: labor Market Factors That Contribute to and Maintain Homelessness*. Journal of Poverty, 16(1), 27–47.
- Speer, J. (2018). *The rise of the tent ward. Homeless camps in the era of mass incarceration*. Political Geography, 62, 160-169.

- Stierl M (2016) *A sea of struggle – Activist border interventions in the Mediterranean Sea*. Citizenship Studies 20(5): 561–578. Available at: <http://dx.doi.org/10.1080/13621025.2016.1182683>
- Tazzioli, M., & Stierl, M. (2021). “*We closed the ports to protect refugees.*” *Hygienic borders and deterrence humanitarianism during Covid-19*. International Political Sociology, 15(4), 539-558.
- Topak, Ö. E. (2014). *The biopolitical border in practice: surveillance and death at the Greece-Turkey borderzones*. *Environment and Planning D: Society and space*, 32(5), 815-833. Available at: <https://doi.org/10.1068/d13031p>
- Tsemberis, S. (1999). “*From Streets to Homes: An Innovative Approach to Supported Housing for Homeless Adults with Psychiatric Disabilities.*” *Journal of Community Psychology* 27 (2): 225–241. doi:10.1002/(ISSN)1520-6629
- Tsemberis, S., & Eisenberg, R. F. (2000). *Pathways to housing: Supported housing for street-dwelling homeless individuals with psychiatric disabilities*. *Psychiatric services*, 51(4), 487-493.
- Tsemberis, S. (2010). *Housing First. The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. Minnesota: Hazelden.
- Yazgan, P., Utku, D. E., & Sirkeci, I. (2015). *Syrian crisis and migration*. *Migration Letters*, 12(3), 181-192.

Νόμοι

Αναγκαστικός Νόμος 389/1968 (1968). «Περί κυρώσεως του Πρωτοκόλλου της Ν.Υόρκης της 31.1.1967 εν σχέσει προς την νομικήν κατάστασιν των προσφύγων».

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 343/2003 (2003). Κανονισμός του Συμβουλίου της 18ης Φεβρουαρίου 2003 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας.

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 604/2013 (2013). Κανονισμός (ΕΕ) του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα.

Νομοθετικό Διάταγμα 3989/1959 (1959). «Περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της νομικής καταστάσεως των προσφύγων».

Νόμος 3907/2011 (2011). «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις».

Νόμος 4375/2016 (2016). «Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιατύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις».

Ιστοσελίδες

Προσφυγικό ζήτημα: Αρχή της μη επαναπροώθησης, άσυλο και δεσμεύσεις της Ελλάδας από το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο: <https://ejournals.lib.auth.gr/XVLaw/article/view/5888/5636>

Eurostat. Annual asylum statistics: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=558844&fbclid=IwAR1gP4r-iNBKsU4VTmDmyvTkBYIp3ANlIMNnUq8YBLxJbIVlgtab0I3TcQE

Number of refugees to Europe surges to record 1.3 million in 2015: <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>

Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το συμβούλιο, την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης για τη μετανάστευση. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52015DC0240>

Τα 10 σημεία του σχεδίου δράσης για το μεταναστευτικό: <https://www.reporter.gr/Diethnh/Diethneis-Eidhseis/259152-EE-Ta-10-shmeia-toy-schedioy-drashs-gia-to-prosfygiko>

Σύμβαση περί καθορισμού του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης παροχής ασύλου η οποία υποβάλλεται σε ένα από τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων - Σύμβαση του Δουβλίνου: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A41997A0819%2801%29>

ΔΕΕ. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2011: https://eur-lex.europa.eu/search.html?SUBDOM_INIT=ALL_ALL&DTS_SUBDOM=ALL_ALL&DTS_DOM=ALL&DN=62010C%3F0411&lang=el&type=advanced&qid=1609735297142

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μεταρρύθμιση του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου και προώθηση των νόμιμων οδών προς την Ευρώπη: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0197&from=EL>

EU-Turkey Statement, 18 March 2016:

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 17-18 Μαρτίου 2016: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/european-council-conclusions/>

SOLIDARITY NOW. Geographical Restriction of Asylum Seekers on the Greek Islands: What Is The impact of the Recent Greek Council of State's Decision?: https://www.solidaritynow.org/en/geographical_restriction/

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άρθρο 67: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12016E067>

Το Συμβούλιο της Επικρατείας. Αριθμός 805/2018: <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/alddfiles/201805071644.pdf>

UNHCR. Η Υ.Α. απευθύνει επείγουσα έκκληση για την αντιμετώπιση των συνθηκών υπερσυνωστισμού στα κέντρα υποδοχής στα νησιά του Αιγαίου: <https://www.unhcr.org/gr/10526-%ce%b7-y-a-%ce%b1%cf%80%ce%b5%cf%85%ce%b8%cf%8d%ce%bd%ce%b5%ce%b9-%ce%b5%cf%80%ce%b5%ce%af%ce%b3%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%b1-%ce%ad%ce%ba%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%83%ce%b7-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%b7.html>

Γιατροί Χωρίς Σύνορα: Όχι άλλοι θάνατοι στη Μόρια: <https://msf.gr/magazine/giatroi-horis-synora-ohi-alloi-thanatoi-sti-moria>

European Commission. EU-TURKEY STATEMENT Two years on: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/20180314_eu-turkey-two-years-on_en.pdf

EU-Turkey Statement: Six years of undermining refugee protection: <https://reliefweb.int/report/greece/eu-turkey-statement-six-years-undermining-refugee-protection-enel>

International Rescue Committee. Joint NGO statement on Greek government's decision to deem Turkey a “safe” country: <https://www.rescue.org/eu/press-release/joint-ngo-statement-greek-governments-decision-deem-turkey-safe-country>

Alarm Phone. Statement in light of the current situation in the Mediterranean Sea and yesterday's events: https://alarmphone.org/en/2016/05/27/statement-in-light-of-the-current-situation-in-the-mediterranean-sea/?post_type_release_type=post

The Guardian. More than 700 migrants feared dead in three Mediterranean sinkings: <https://www.theguardian.com/world/2016/may/29/700-migrants-feared-dead-mediterranean-says-un-refugees>

R.S.A. Τι συμβαίνει σήμερα με στις προσφυγικές δομές στα νησιά του Αιγαίου: <https://rsaegean.org/el/ked-nisia-aigaiou/>

FEANTSA. ETHOS – Ευρωπαϊκή τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία: https://www.feantsa.org/download/el_6311838887283173706.pdf